

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ – ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2018-2019

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Θεοδώρας Γεωργίου Ρουμελιώτη
Α.Μ.:7340011218018

*Το δικαίωμα στη λήθη και η υποχρέωση διαγραφής συνδέσμων την οποία υπέχουν οι
φορείς εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης*

Επιβλέποντες:

- α) Β. Κονδύλης
- β) Σ. Βλαχόπουλος
- γ) Α. Ηλιάδου

Αθήνα, 30 Σεπτεμβρίου 2019

Copyright © [Θεοδώρα Γ. Ρουμελιώτη, 30 Σεπτεμβρίου 2019]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πίνακας περιεχομένων

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	2
ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	3
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
2. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.	5
ΜΕΡΟΣ Α: ΟΙ ΝΟΜΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ.....	7
1. ΟΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ.....	7
2. ΟΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΕΕ	9
2.1. ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ.....	9
2.2. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ 679/2016/ΕΕ.....	12
3. ΟΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΕΣΔΑ	22
ΜΕΡΟΣ Β: ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗ ΛΗΘΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ	24
1. ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ	24
2. ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ.....	26
3. ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ.....	30
3.1. ΓΕΝΙΚΑ.....	30
3.2. Η ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΜΗΧΑΝΗΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗΣ ΓΙΑ ΔΙΑΓΡΑΦΗ ΣΥΝΔΕΣΜΩΝ	33
4. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ	39
ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.....	43
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	43
ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	45
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	47
ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΔΕΕ.....	47
ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΕΔΔΑ.....	47
ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΑΠΔΠΧ	47

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΠΔΠΧ: Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

ΓΚΠΔ: Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων

ΔΕΕ: Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΔιΔικ: Διοικητική Δίκη

ΔΙΜΕΕ: Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας

ΔτΑ: Δικαιώματα του Ανθρώπου

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕφημΔΔ: Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου

ΕλλΔνη: Ελληνική Δικαιοσύνη

ΕΣΠΔ: Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων

Σ: Σύνταγμα

ΣΕΕ: Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΣΛΕΕ: Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΧΘΔΕΕ: Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κοινωνία μας αναμφίβολα μπορεί να χαρακτηριστεί ως η «κοινωνία της πληροφορίας»¹. Ο όρος με την ευρεία έννοια υποδηλώνει ένα πλέγμα σχέσεων που διαμορφώνονται με άξονα την ηλεκτρονική πληροφορία, ενώ στη στενότερη εκδοχή του παραπέμπει στο διαδικτυακό περιβάλλον². Το τεχνολογικό της υπόβαθρο το διαδίκτυο, είναι ένα αποκεντρωμένο δίκτυο ανταλλαγής πληροφοριών δίχως χωρικά όρια, στοιχεία που το καθιστούν ένα μοναδικό μέσο με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά³.

Όπως εύστοχα παρατηρείται στη θεωρία η επίδραση του διαδικτύου είναι τέτοια που καμία θεώρηση του νομικού πολιτισμού δεν μπορεί να γίνει χωρίς να λάβει υπόψη της την «κοινωνία του διαδικτύου» και συνολικά το φαινόμενο της ψηφιακότητας και τις επιπτώσεις αυτής⁴. Οι νέες τεχνολογίες της πληροφορίας, δημιουργούν νέα πεδία επικοινωνίας και συνακόλουθα οδηγούν σε μετασχηματισμό της κοινωνίας, μέσα στην οποία το διαδίκτυο εμφανίζεται ως «πλατφόρμα» της σύγκλισης, καθώς σε αυτό αποτυπώνονται όλα τα επίπεδα της τεχνολογικής και οικονομικής σύγκλισης, ήτοι σύγκλιση των δικτύων επικοινωνίας και υπηρεσιών⁵.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο το ζήτημα της προστασίας των ατόμων από τους κινδύνους που εμπεριέχει η συλλογή, αποθήκευση και επεξεργασία των δεδομένων που τα αφορούν δεν είναι καινοφανές, όμως είναι πιο επιτακτικό από ποτέ, δεδομένης της ραγδαίας ανάπτυξης της τεχνολογίας και της επίδρασης του διαδικτύου σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας. Στην ψηφιακή εποχή δεν είναι μόνο εύκολη η συλλογή της πληροφορίας αλλά και η μεταφορά και διάδοση της στο χώρο σε ελάχιστο χρόνο. Η πιο κρίσιμη εξέλιξη για την προστασία των προσωπικών δεδομένων των χρηστών του διαδικτύου θεωρείται πως είναι η μετάβαση από το Web 1.0 στο Web 2.0, ήτοι στο «συμμετοχικό διαδίκτυο», στο οποίο κάθε χρήστης μπορεί όχι μόνο να αναζητά τις πληροφορίες που επιθυμεί αλλά και να επικοινωνεί με τους λοιπούς χρήστες

¹ Για την «κοινωνία της πληροφορίας» βλ. μεταξύ άλλων ενδεικτικά, Ε. Αλεξανδροπούλου – Αιγυπτιάδου, *Κοινωνία της πληροφορίας και νομική προστασία των προσωπικών δεδομένων της οικογένειας και των μελών της*, ΕλλΔνη 3/2008, σελ. 691-699.

² Θ. Παπαχρίστου, *Αναζητώντας τη legem informaticam*, Θ. Παπαχρίστου/ Τ. Βιτάλης/ Λ. Μήτρου/ Α. Τάκης, *Το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας*, εκδ. Σάκκουλα, 2006, σελ. 9-17.

³ Όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά το ΔΕΕ στη σκ. 56 της πρόσφατη απόφασής του της 24ης Σεπτεμβρίου 2019 (C-507/2017), για την οποία βλ. αναλυτικά κατωτέρω, «Πράγματι, το διαδίκτυο είναι παγκόσμιο δίκτυο χωρίς σύνορα και, χάρη στις μηχανές αναζήτησης, οι πληροφορίες και οι σύνδεσμοι που περιλαμβάνονται στον κατάλογο αποτελεσμάτων ο οποίος εμφανίζεται κατόπιν αναζήτησης με βάση το ονοματεπώνυμο ενός φυσικού προσώπου είναι προσβάσιμοι από παντού.».

⁴ Α. Καΐσης, *Προσέγγιση του σημασιολογικού πεδίου μερικών πτυχών του νομικού πολιτισμού*, σε: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμητικός Τόμος για την Καθηγήτρια Εφη Κουνουγέρη Μανωλεδάκη, εκδ. Σάκκουλα, 2016, σ. 651-684.

⁵ Π. Μαντζούφας, *Νομικά ζητήματα από την χρήση του διαδικτύου - Η ελευθερία έκφρασης στα ιστολόγια*, σε: Συλλογικό Έργο, Τμητικός Τόμος Νικολάου Θ. Νίκα, 2018, σ. 1201-1230.

μέσω της δημοσίευσης και της αναδημοσίευσης πληροφοριών από τον ίδιο⁶. Μία ποιοτική διαφορά σε σχέση με τα παραδοσιακά μέσα δημοσιότητας συνιστά η έλλειψη ορίων τόσο ως προς την καταχωρισσιμότητα και τη διαδοσιμότητα μιας πληροφορίας αλλά κυρίως ως προς το χρονικό διάστημα που αυτή θα βρίσκεται διαθέσιμη και συνεπώς ανιχνεύσιμη για το ευρύ κοινό⁷. Στο διαδίκτυο ενυπάρχει λοιπόν μια εμφανής αντίφαση· είναι το μέσο που «ζει» όσο κανένα άλλο στο παρόν και ταυτόχρονα το μέσο που «δεν ξεχνά ποτέ». Σε ένα τέτοιο περιβάλλον αβάσταχτης μνήμης, όπως το ψηφιακό περιβάλλον, είναι λοιπόν εφικτό να αναζητά κανείς ένα δικαίωμα στη λήθη και αν ναι πώς προσδιορίζεται αυτό;

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την παρουσίαση και την συνολική επισκόπηση του δικαιώματος της λήθης και της ειδικότερης πτυχής αυτού, ήτοι της υποχρέωσης διαγραφής συνδέσμων την οποία υπέχουν οι φορείς εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης, με βάση το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο, τη δικαστηριακή νομολογία και τη διοικητική πρακτική. Αξίζει να σημειωθεί πως το εν λόγω δικαίωμα, το οποίο εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, είναι ιδιαίτερα επίκαιρο δεδομένης της πρόσφατης θέσης σε εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού για την προστασία Δεδομένων (General Data Protection Regulation – GDPR) (στο εξής: Κανονισμός)⁸ στις 25 Μαΐου 2018, που αναμορφώνει και ενισχύει το κανονιστικό πλαίσιο της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και αναγνωρίζει ρητά το δικαίωμα στη λήθη και της ψήφισης του ν. 4624/2019⁹, με σκοπό την αντικατάσταση του νομοθετικού πλαισίου, που ρυθμίζει τη συγκρότηση και λειτουργία της ΑΠΔΠΧ, τη λήψη μέτρων εφαρμογής του Κανονισμού και την ενσωμάτωση στην εθνική νομοθεσία της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές.

Αρχικά θα επιχειρηθεί μια εννοιολογική προσέγγιση του δικαιώματος. Εν συνεχεία θα αναλυθούν οι νομικές του βάσεις με βάση την ιεραρχία των κανόνων δικαίου, και ιδιαίτερη αναφορά στον Κανονισμό, καθώς όπως προαναφέρθηκε είναι το πρώτο νομοθετικό κείμενο που κατοχύρωσε ρητά το δικαίωμα. Ακολούθως θα παρουσιαστούν οι φορείς, οι αποδέκτες και το

⁶ Κ. Δελούκα – Ιγγλέση, *Η Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο: Η περίπτωση της στοχευμένης διαφήμισης στους ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης*, σε Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Παναγιώτη Ι. Κανελλόπουλο, εκδ. Σάκκουλα, 2015, σελ. 77-97.

⁷ Λ. Μήτρου, *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, εκδ. Σάκκουλα, 2012, σ. 217 επ.

⁸ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27^{ης} Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της Οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων), διαθέσιμος στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=CS>.

⁹ Ν. 4624/2019 «*Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, μέτρα εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και ενσωμάτωση στην εθνική νομοθεσία της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 και άλλες διατάξεις*» (ΦΕΚ τεύχ. Α' 137/29.8.2019).

πεδίο προστασίας του δικαιώματος με ιδιαίτερη αναφορά στην υποχρέωση διαγραφής συνδέσμων που υπέχουν οι φορείς εκμετάλλευσης μηχανών αναζήτησης, έχοντας ως γνώμονα τις διατάξεις του Κανονισμού, την κρίσιμη δικαστηριακή νομολογία και τη διοικητική πρακτική. Τέλος θα αναλυθούν οι περιορισμοί του δικαιώματος.

2. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.

Η έννοια του δικαιώματος στη λήθη δεν έχει οριστεί μονοσήμαντα στη θεωρία και έχει πολλές διαστάσεις. Το νομικό υπόβαθρο του δικαιώματος στη λήθη δεν είναι καινούριο καθώς οι ρίζες του ανευρίσκονται στη γαλλική θεωρία του *droit de l'oubli*, και περιγράφεται συνήθως ως η έκφραση του οντολογικού διλήματος μεταξύ του δικαιώματος του κοινού για πληροφόρηση και του δικαιώματος του ατόμου στην προστασία της ιδιωτικής του ζωής¹⁰. Στη βιβλιογραφία ορισμένοι συγγραφείς κάνουν λόγο για δικαίωμα, άλλοι για ηθική ή κοινωνική αξία ή ένα στόχο πολιτικής ενώ άλλοι το προσεγγίζουν ως την αξίωση του ατόμου να ξεχάσει και να ξεχαστεί¹¹. Όπως εύστοχα διατυπώνεται το δικαίωμα στη λήθη, είναι στην ουσία το δικαίωμα να έχεις ένα παρελθόν που δεν είναι πάντα τέλει¹² να έχεις ένα δικαίωμα στη «δεύτερη ευκαιρία»¹³. Στη γαλλική θεωρία και νομολογία η έμφαση δίνεται στο δικαίωμα της απομόνωσης και της μη περαιτέρω διάδοσης των πληροφοριών που έχουν καταστεί δημόσιες στο παρελθόν, ενώ στην Ιταλία το δικαίωμα προσδιορίζεται ως το έννομο συμφέρον ενός προσώπου να μην είναι εσαεί εκτεθειμένο σε βλάβη της τιμής και της υπόληψής του εξαιτίας πληροφοριών που νομίμως είχαν δημοσιευθεί στο παρελθόν¹⁴.

Το δικαίωμα στη λήθη βασίζεται στο δικαίωμα πληροφοριακού αυτοπροσδιορισμού¹⁵, καθώς δίνει στα άτομα τη δύναμη να αποφασίζουν από μόνα τους τα θέματα που σχετίζονται με την συλλογή, τη χρήση και τη δημοσιοποίηση των προσωπικών τους δεδομένων¹⁶. Υποστηρίζεται ότι η συσχέτιση του δικαιώματος στη λήθη με το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, που

¹⁰ P. Jougleux, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο του Διαδικτύου*, εκδ. Σάκκουλα, 2016, σελ. 93.

¹¹ I. Ιγγλεζάκης, *Το δικαίωμα στη λήθη: Ένα νέο ψηφιακό δικαίωμα για τον Κυβερνοχώρο*, διαθέσιμο σε https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/ioannis_igglezakis/dikaioma-sti-lithi-ena-neo-psifiako-dikaioma-gia-ton-kyvernohoro (τελευταία πρόσβαση 10.9.2019).

¹² S. Moore, *The right to be forgotten is the right to have an imperfect past*, διαθέσιμο σε <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/aug/07/right-to-be-forgotten-data-protection-bill-ownership-identity-facebook-google> (τελευταία πρόσβαση 15.9.2019).

¹³ Λ. Μήτρου, *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, εκδ. Σάκκουλα, 2012, σελ. 159 επ.

¹⁴ Λ. Μήτρου, «Το δικαίωμα στη λήθη» στον *Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων: μια απόπειρα οριοθέτησης*, σε: Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, *Προστασία των Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα*, εκδ. Σάκκουλα, 2018, σελ. 35 επ.

¹⁵ Ο πληροφοριακός αυτοπροσδιορισμός ή αυτοκαθορισμός, όπως γίνεται δεκτό και από τη νομολογία του γερμανικού ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, συνδέεται με την προστασία της αξίας του ανθρώπου. Β. Σωτηρόπουλος, *Η Συνταγματική προστασία των προσωπικών δεδομένων*, εκδ. Σάκκουλα, 2006, σελ.326.

¹⁶ Π. Κίτσος, Π. Παππά, *Οι νέες προκλήσεις της ψηφιακής αγοράς. Ο Γενικός Κανονισμός 2016/679/ΕΕ περί προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα intra portas*, σε ΕφημΔΔ 2/2018, σελ. 212-227.

βασίζεται στις θεωρίες ελέγχου του ατόμου πάνω στα δεδομένα του¹⁷, αποτελεί τη θετική όψη του δικαιώματος¹⁸. Η αρνητική όψη του δικαιώματος αφορά στην υποχρέωση των τρίτων να μη χρησιμοποιούν και να μην επεξεργάζονται πληροφορίες και γεγονότα τα οποία το άτομο επιθυμεί να ξεχάσει¹⁹.

Το δικαίωμα στη λήθη, στην παραδοσιακή του μορφή σχετίζεται λοιπόν κυρίως με την προστασία της ιδιωτικής ζωής²⁰, στα πλαίσια όμως του διαδικτύου αποκτά και άλλες διαστάσεις. Για αυτό τον λόγο εύστοχα γίνεται στη θεωρία διάκριση ανάμεσα στο κλασσικό δικαίωμα στη λήθη και στο δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη (*droit a l' oubli numérique*), ώστε με την υιοθέτηση του όρου «ψηφιακή» να καθίσταται σαφής η αναφορά του δικαιώματος στο ψηφιακό περιβάλλον²¹. Είναι το πρώτο ψηφιακό δικαίωμα που αφορά προσωπικά δεδομένα το οποίο αναγνωρίστηκε νομολογιακά από το ΔΕΕ²² στην ενωσιακή έννομη τάξη²³, και αφορά στη δυνατότητα αποτελεσματικής αντιμετώπισης των συνεπειών του διαδικτύου που «δεν ξεχνά ποτέ»²⁴. Όπως υποστηρίζεται το δικαίωμα στη ψηφιακή λήθη έχει δύο συνιστώσες, το δικαίωμα διαγραφής και το δικαίωμα στη λήθη· αφενός δηλαδή δίνει τη δυνατότητα στο υποκείμενο των δεδομένων να αιτηθεί τη διαγραφή των δεδομένων στην επεξεργασία των οποίων αρχικά συγκατατέθηκε από ιστοχώρους, μέσα κοινωνικής δικτύωσης και μηχανές αναζήτησης και αφετέρου παρέχει προστασία έναντι της βλάβης που υφίσταται το πρόσωπο από τη διατήρηση των δεδομένων επί μακρό χρονικό διάστημα²⁵. Όπως υποστηρίζεται το δικαίωμα στη λήθη στον ψηφιακό κόσμο αποκτά μια πιο ρεαλιστική μορφή, καθώς γίνεται αντιληπτό ως το αίτημα ενός ατόμου σε διαγραφή των δεδομένων που το αφορούν και μπορεί έτσι να αναδιατυπωθεί ως

¹⁷ P. Jougleux, ό.π.

¹⁸ Ιγγλεζάκης, *Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του*, εκδ. Σάκκουλα, 2014, σελ. 19 επ.

¹⁹ Ομοίως.

²⁰ Όπως υποστηρίζεται στη θεωρία, το δικαίωμα στη λήθη αποτελεί ένα ειδικότερο δικαίωμα, που πηγάζει από το δικαίωμα στην προσωπικότητα και του οποίου περιορισμοί γίνονται δεκτοί μόνο σε εξαιρετικές μόνο περιπτώσεις και μόνο χάριν του επικρατέστερου συμφέροντος του κοινωνικού συνόλου. Αλαφραγκής, *Σύγκρουση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας*, εκδ. Σάκκουλα, 2011, σελ. 308.

²¹ Ομοίως.

²² Στην υπόθεση C-131/12, η οποία παρουσιάζεται αναλυτικά κατωτέρω.

²³ M. Tzanou, *The Unexpected Consequences of the EU Right to Be Forgotten: Internet Search Engines As Fundamental Rights Adjudicators*, διαθέσιμο σε https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3277348 (τελευταία πρόσβαση 15.9.2019).

²⁴ I. Ιγγλεζάκης, *Το δικαίωμα στη λήθη: Ένα νέο ψηφιακό δικαίωμα για τον Κυβερνοχώρο*, διαθέσιμο σε https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/ioannis_igglezakis/dikaioma-sti-lithi-ena-neo-psifiako-dikaioma-gia-ton-kyvernohoro (τελευταία πρόσβαση 10.9.2019).

²⁵ Ιγγλεζάκης, *Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του*, εκδ. Σάκκουλα, 2014, σελ. 83 επ. Σύμφωνα με τον συγγραφέα διαφοροποιείται έτσι το χρονικό σημείο όπου βεβαίως μπορεί να ικανοποιηθεί το κάθε δικαίωμα. Το δικαίωμα στη λήθη θεμελιώνεται βάσιμα με την πάροδο του χρόνου, δηλαδή όταν το πρόσωπο στο οποίο αφορά η δημοσίευση δε θα είναι στην επικαιρότητα και συνεπώς δε θα υπάρχει βάσιμος λόγος για τη διατήρηση των δεδομένων ενώ το δικαίωμα στη διαγραφή μπορεί να ασκηθεί οποτεδήποτε δίχως ο παράγοντας χρόνος να το επηρεάζει αποφασιστικά.

δικαίωμα στη λήθη του κυβερνοχώρου²⁶. Στην ουσία λοιπόν πρόκειται για ένα δικαίωμα διαμόρφωσης της ψηφιακής παρουσίας μέσω της αναδίφησης σε μηχανές αναζήτησης²⁷, καθώς η διαγραφή συνδέεται αναπόσπαστα με το δικαίωμα του προσώπου να αλλάζει και να επανακαθορίζεται²⁸.

ΜΕΡΟΣ Α: ΟΙ ΝΟΜΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ

1. ΟΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Το δικαίωμα στη λήθη δεν κατοχυρώνεται ρητά στο Σύνταγμα. Βρίσκει έρεισμα στη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 Σ, στην οποία κατοχυρώνεται ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου, στη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 Σ, ως ειδικότερη εκδήλωση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου²⁹, στη διάταξη του αρ. 9 παρ. 1 εδ. β' Σ στην οποία κατοχυρώνεται ο σεβασμός του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου³⁰, καθώς το ζήτημα της προστασίας του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου δεν περιορίζεται πάντως μέσα στα τοπικά όρια της κατοικίας του καθενός φορέα του δικαιώματος αλλά έχει ευρύτερες διαστάσεις³¹, και κυρίως στη διάταξη του άρθρου 9^Α Σ³², στην οποία κατοχυρώνεται το δικαίωμα πληροφοριακής αυτοδιάθεσης άλλως αυτοκαθορισμού ή αυτοπροσδιορισμού³³, το οποίο θα αναλυθεί κατωτέρω.

²⁶ N. Xanthoulis, *Conceptualising a Right to Oblivion in the Digital World: A Human Rights-Based Approach*, διαθέσιμο σε https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2064503, (τελευταία πρόσβαση 8.9.2019).

²⁷ Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, *Τα νέα δικαιώματα για τους πολίτες βάσει του Γενικού Κανονισμού προστασίας δεδομένων: μια πρώτη αποτίμηση και συνταγματική αξιολόγηση*, ΕφημΔΔ 1/2017, σελ. 81-98.

²⁸ Λ. Μήτρου,ό.π.

²⁹ Όπως υποστηρίζεται στη θεωρία το δικαίωμα στη λήθη βρίσκει έρεισμα στις δύο αυτές διατάξεις, ως έκφραση του δικαιώματος στην ταυτότητα που με τη σειρά του απορρέει από αυτές, υπό την έννοια ότι επιτρέπει στο άτομο να διαγράφει τα ίχνη του παρελθόντος του που προσδιορίζουν την ταυτότητά του παρέχοντάς του κατ' αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα να την ανασυγκροτήσει και την επανακαθορίσει, Ι. Ιγγλεζάκης, ο.π., σελ. 40.

³⁰ Στη θεωρία υπάρχει και η αντίθετη άποψη σύμφωνα με την οποία, το δικαίωμα του σεβασμού της ιδιωτικού και οικογενειακού βίου αφορά την προστασία ενός πυρήνα της ιδιωτικής ζωής και συνεπώς αδυνατεί να εφαρμοστεί στο δικαίωμα διαγραφής προσωπικών δεδομένων που δημοσιοποιούνται στο διαδίκτυο καθώς τα δεδομένα αυτά με τη δημοσιοποίησή τους εκφεύγουν αυτόματα από την ιδιωτική σφαίρα του ατόμου, βλ. Ι. Ιγγλεζάκης, ό.π, σελ. 39. Ωστόσο και στη νομολογία του ΔΕΕ παγίως γίνεται δεκτό ότι το δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων αποτελεί έκφραση του δικαιώματος προστασίας της ιδιωτικής ζωής, βλ. Σ. Βλαχόπουλος, *Θεμελιώδη Δικαιώματα*, εκδ. ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2017, σελ. 242.

³¹ Κ. Χρυσόγονος – Σ. Βλαχόπουλος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Νομική Βιβλιοθήκη 4^η Αναθεωρημένη έκδοση 2017, σελ.291.

³² Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 9^Α Σ «Καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει».

³³ Κ. Χρυσόγονος – Σ. Βλαχόπουλος, σελ. 249.

Με την αναθεώρηση 2001 το ελληνικό Σύνταγμα κατοχύρωσε ρητά μια σειρά από νέα δικαιώματα³⁴, μεταξύ των οποίων³⁵ και το δικαίωμα στην προστασία προσωπικών δεδομένων (άρθρο 9^Α Σ), που μέχρι τότε έβρισκαν έρεισμα στα λεγόμενα μητρικά δικαιώματα (άρθρο 2 παρ. 1 Σ και αρ. 5 παρ.1 Σ), ως ειδικότερες εκδηλώσεις τους³⁶. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των ως άνω νέων δικαιωμάτων είναι η προστασία της αυτονομίας του υποκειμένου έναντι της χρήσης της τεχνολογίας και των συνακόλουθων κινδύνων και απειλών της από την κρατική και ιδιωτική εξουσία³⁷.

Με το δικαίωμα στην προστασία προσωπικών δεδομένων, που προστέθηκε στο Σύνταγμα στο πλαίσιο του υποσυστήματος του πληροφοριακού συντάγματος³⁸, κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην προστασία καθενός από την συλλογή, επεξεργασία και χρήση ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Το δικαίωμα αυτό αν και πρωτίστως είναι, με βάση την κλασσική τριμερή διάκριση των δικαιωμάτων, αμυντικό δικαίωμα που θεμελιώνει αξίωση αποχής από τη συλλογή επεξεργασία και χρήση των προσωπικών δεδομένων, όπως εύστοχα παρατηρείται στην θεωρία στο προστατευτικό του πεδίο εισέρχεται ένα θεσμικό στοιχείο, δηλαδή η διάταξη εγγυάται τον θεσμό της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και υποχρεώνει το νομοθέτη να διαμορφώσει ένα περιοριστικό θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο και μόνο καθίσταται θεμιτή η συλλογή, επεξεργασία και χρήση τους³⁹.

Όπως προαναφέρθηκε, πρόκειται για ένα αυτοτελές έννομο αγαθό με δύο πτυχές, αρνητική και θετική· η αρνητική πτυχή αφορά στην πληροφοριακή αυτοδιάθεση του ατόμου και η θετική στον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό⁴⁰. Περαιτέρω, το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού συνίσταται στη δυνατότητα του ατόμου να γνωρίζει, να αποφασίζει, να προσδιορίζει και να επιλέγει πότε και υπό ποιες συγκεκριμένες προϋποθέσεις είναι δυνατή η επεξεργασία των πληροφοριών που το αφορούν⁴¹. Η πιο δραστική έκφραση του δικαιώματος αυτού, όπως ορθά επισημαίνεται, αφορά στο δικαίωμα του καθενός να απαγορεύει την χρήση των προσωπικών

³⁴ Χ. Ακριβοπούλου, *Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή. Από τη γένεση στην σύγχρονη διαμόρφωση και προστασία του*, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2012 σελ. 317.

³⁵ Με την ίδια αναθεώρηση προστέθηκε στο Σύνταγμα η διάταξη του άρθρου 5^Α, που στην παρ. 1 κατοχυρώνει το δικαίωμα πληροφόρησης και στην παρ.2 το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας, η διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 10 που κατοχυρώνει το δικαίωμα πρόσβασης στη δημόσια πληροφορία.

³⁶ Αναλυτικά για τα μητρικά δικαιώματα, βλ. Σ. Βλαχόπουλος, *ό.π.*, σελ. 31 επ.

³⁷ Π. Μαντζούφας, *Συνταγματική προστασία των δικαιωμάτων στην κοινωνία της διακινδύνευσης, Υγεία – Ιδιωτικότητα – Περιβάλλον*, εκδ. Σάκκουλα, 2006.

³⁸ Β. Σωτηρόπουλος, *Η συνταγματική προστασία των προσωπικών δεδομένων*, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006, σελ. 53.

³⁹ Κ. Χρυσόγονος – Σ. Βλαχόπουλος, *ό.π.*, σελ.252.

⁴⁰ Χ. Ακριβοπούλου, *ό.π.*, σελ. 324. Όπως αναφέρεται μάλιστα, σύμφωνα με πάγια νομολογία του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού ο πληροφοριακός αυτοκαθορισμός συνδέεται με την προστασία της αξίας του ανθρώπου και τη δυνατότητά του να καθορίζει ως υποκείμενο και όχι ως αντικείμενο την «πληροφοριακή του ταυτότητα».

⁴¹ Β. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 96.

δεδομένων που τον αφορούν, ήτοι στο δικαίωμα διαγραφής, ως άσκηση του αρνητικού περιεχομένου της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης⁴². Πράγματι τα προσωπικά δεδομένα τυγχάνουν επεξεργασίας και χρησιμοποιούνται για σκοπούς τους οποίους τα υποκείμενα στα οποία αφορούν δεν μπορούν και δεν είναι εφικτό να προβλέψουν, καθώς τις περισσότερες φορές η επεξεργασία γίνεται εν αγνοία τους⁴³. Ωστόσο το πρόβλημα αυτό επιλύεται με το δικαίωμα της λήθης και διαγραφής που δίνει τη δυνατότητα στο υποκείμενο των δεδομένων να ζητά τη διαγραφή του ψηφιακού του παρελθόντος κατ' επιλογή του, ώστε να μπορεί να ελέγξει τις προσωπικές του πληροφορίες⁴⁴.

2. ΟΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΕΕ

2.1. ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Η προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αναγνωρίζεται ως θεμελιώδες δικαίωμα στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁴⁵ τόσο στο πρωτογενές δίκαιο στη διάταξη του άρθρου 16 ΣΛΕΕ⁴⁶ και στις διατάξεις των άρθρων 7⁴⁷ και 8 ΧΘΔΕΕ^{48,49} όσο και στο δευτερογενές δίκαιο, αρχικά στην Οδηγία 95/46/ΕΚ (στο εξής Οδηγία)⁵⁰

⁴² Β. Σωτηρόπουλος, ό.π., σελ. 122.

⁴³ Ι. Ιγγλεζάκης, ό.π., σελ. 38.

⁴⁴ Για το δικαίωμα της λήθης ως δικαίωμα ελέγχου επί των δεδομένων, βλ. αναλυτικά, Ν. Xanthoulis, *Conceptualising a Right to Oblivion in the Digital World*, διαθέσιμο στο https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2064503, (τελευταία πρόσβαση 8.9.2019).

⁴⁵ Όπως επισημαίνεται στη θεωρία, ήδη από τη Συνθήκη του Αμστερνταμ το 1997, διαφάνηκε η σημασία που απέδιδε η Ένωση στο ζήτημα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων καθώς με το άρθρο 286 εισήγαγε την εφαρμογή των σχετικών κανόνων στο εσωτερικό των κοινοτικών οργάνων. Α. Μήτρου, *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, εκδ. Σάκκουλα, 2017, σελ.15.

⁴⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 16 ΣΛΕΕ «1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν. 2. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, θεσπίζουν τους κανόνες σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, καθώς και από τα κράτη μέλη κατά την άσκηση δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, και σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών. Η τήρηση των κανόνων αυτών υπόκειται στον έλεγχο ανεξάρτητων αρχών. Οι κανόνες που θεσπίζονται βάσει του παρόντος άρθρου δεν θίγουν τους ειδικούς κανόνες που προβλέπονται στο άρθρο 39 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση».

⁴⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 7 ΧΘΔΕΕ «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του».

⁴⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 8 ΧΘΔΕΕ «1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν. 2. Η επεξεργασία αυτών των δεδομένων πρέπει να γίνεται νομίμως, για καθορισμένους σκοπούς και με βάση τη συγκατάθεση του ενδιαφερομένου ή για άλλους θεμιτούς λόγους που προβλέπονται από το νόμο. Κάθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στα συλλεγμένα δεδομένα που το αφορούν και να επιτυγχάνει τη διόρθωσή τους. 3. Ο σεβασμός των κανόνων αυτών υπόκειται στον έλεγχο ανεξάρτητης αρχής».

⁴⁹ Όπως επισημαίνεται στη θεωρία η θέσπιση στον Χάρτη αυτοτελούς διάταξης για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, έχει τόσο συμβολική όσο και ουσιαστική σημασία καθώς το σχετικό δικαίωμα αναβαθμίζεται. Σ. Γεωργίου, *Τα συνταγματικά θεμέλια του δημόσιου χώρου*, εκδ. Σάκκουλα, 2017, σ. 196.

⁵⁰ ΟΔΗΓΙΑ 95/46/ΕΚ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών διαθέσιμη στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31995L0046&from=el>.

και ήδη στον πρόσφατο Κανονισμό, που κατήγγησε την ως άνω Οδηγία⁵¹. Το δικαίωμα στη λήθη δεν αναγνωρίζεται ρητά σε κανένα από τα ως άνω νομοθετήματα με μοναδική εξαίρεση τον Κανονισμό που θετικοποίησε και κατοχύρωσε ρητά ένα νομολογιακά διαμορφωμένο μέχρι τότε δικαίωμα.

Η γενέθλιος απόφαση που κατοχύρωσε νομολογιακά το δικαίωμα στη λήθη σε ενωσιακό επίπεδο είναι η διάσημη πια απόφαση του ΔΕΕ *Google Spain SL, Google Spain Inc. κατά Agencia Espanola de Proteccion de Datos* (στο εξής: *Google Spain*)⁵². Το ιστορικό της απόφασης⁵³ είχε ως εξής: Ο Ισπανός υπήκοος M. Costeja González υπέβαλε στην ισπανική αρχή προσωπικών δεδομένων καταγγελία κατά της καθημερινής εφημερίδας *La Vanguardia* καθώς και κατά της *Google Spain* και της *Google Inc*, για τον λόγο ότι όταν ένας χρήστης του διαδικτύου εισήγε το ονοματεπώνυμό στη μηχανή αναζήτησης της *Google*, εμφανίζονταν σύνδεσμοι προς δύο σελίδες της ως άνω εφημερίδας, στις οποίες περιλαμβανόταν ανακοίνωση, με μνεία του ονοματεπώνυμού για πλειστηριασμούς ακινήτων κατόπιν κατάσχεσης που επιβλήθηκε λόγω κοινωνικοασφαλιστικών οφειλών, παρόλο που η διαδικασία κατάσχεσης που είχε κινηθεί εναντίον του είχε ολοκληρωθεί και διευθετηθεί από μακρού και ότι οποιαδήποτε μνεία της διαδικασίας αυτής ήταν περιττή. Πιο συγκεκριμένα, η αρχική δημοσίευση στην εφημερίδα είχε γίνει το 1998 και το 2011 διαπίστωσε ότι εμφανιζόταν ακόμα η παραπομπή. Με την καταγγελία αυτή, ο προσφεύγων ζητούσε, αφενός, να υποχρεωθεί η ως άνω εφημερίδα να απαλείψει ή να τροποποιήσει τις ως άνω σελίδες, ώστε να μην εμφανίζονται πλέον τα σχετικά με αυτόν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, ή να χρησιμοποιήσει τα εργαλεία που προσφέρουν οι μηχανές αναζήτησης προκειμένου να προστατευθούν τα δεδομένα αυτά. Αφετέρου, ζήτησε να υποχρεωθεί η *Google Spain* ή η *Google Inc*. να διαγράψει ή να αποκρύψει τα προσωπικά δεδομένα του ώστε να μην εμφανίζονται πλέον στα αποτελέσματα αναζήτησης και να μην περιλαμβάνονται πλέον σε συνδέσμους ως άνω εφημερίδας.

Η ισπανική αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων απέρριψε την εν λόγω καταγγελία κατά το μέρος που αφορούσε την *La Vanguardia*, εκτιμώντας ότι η εκ μέρους της δημοσίευση των επίμαχων πληροφοριών ήταν από νομικής άποψης δικαιολογημένη, δεδομένου ότι

⁵¹ Η Οδηγία 95/46/EK ακολουθεί το πρότυπο του Ομοσπονδιακού Νόμου για την προστασία των δεδομένων του 1977, όπως αυτός τροποποιήθηκε το 1986. Για μια ιστορική και συγκριτική επισκόπηση του δικαιώματος στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων βλ. Β. Χρήστου, *Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων*, εκδ. Σάκκουλα, 2017, σ. 65.

⁵² C-131/12, απόφαση Μείζονος Συνθέσεως της 13^{ης} Μαΐου 2014.

⁵³ Για τις λοιπές προεκτάσεις της απόφασης βλ. Ε. Πρεβεδούρου, *Η προδικαστική παραπομπή και ο διάλογος των δικαστών, με αφορμή το «δικαίωμα στη λήθη» (αποφάσεις ΔΕΕ, Google Spain, CE, ass., 24.2. 2017, Mme Churin e. a. και CE 19.7.2017, Google Inc.)*, διαθέσιμο σε <https://www.prevedourou.gr> (τελευταία πρόσβαση 10.9.2019).

πραγματοποιήθηκε κατ' εντολή του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων και είχε ως σκοπό να δώσει τη μεγαλύτερη δυνατή δημοσιότητα στη διαδικασία του πλειστηριασμού ώστε να προσελκύσει τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ενδιαφερομένων. Αντιθέτως η ως άνω καταγγελία έγινε δεκτή κατά το μέρος που αφορούσε την Google Spain και την Google Inc καθώς η Αρχή έκρινε συναφώς ότι οι φορείς εκμετάλλευσης μηχανών αναζήτησης υπόκεινται στη νομοθεσία περί προστασίας των δεδομένων, δεδομένου ότι προβαίνουν σε επεξεργασία δεδομένων για την οποία φέρουν ευθύνη και ότι ασκούν δραστηριότητες ενδιάμεσου στην κοινωνία της πληροφορίας. Η Google Spain και η Google Inc. προσέβαλαν, καθεμία χωριστά, την εν λόγω απόφαση ενώπιον του ισπανικού δικαστηρίου, το οποίο υπέβαλε μια σειρά προδικαστικών ερωτημάτων στο ΔΕΕ.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι, αφενός, η δραστηριότητα μηχανής αναζήτησης, η οποία συνίσταται στον εντοπισμό πληροφοριών που δημοσιεύουν ή αναρτούν στο διαδίκτυο τρίτοι, στην αυτόματη ευρετηρίασή τους, στην προσωρινή αποθήκευσή τους και, τελικώς, στη διάθεσή τους στους χρήστες του διαδικτύου με ορισμένη σειρά προτίμησης, πρέπει να χαρακτηρίζεται ως «επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β' της Οδηγίας, όταν οι εν λόγω πληροφορίες περιλαμβάνουν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και, αφετέρου, ότι ο φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης πρέπει να θεωρείται ως «υπεύθυνος» της εν λόγω επεξεργασίας κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο δ' Οδηγίας⁵⁴.

Περαιτέρω έκρινε ότι τα άρθρα 12 στοιχ. β', και 14 πρώτο εδ. στοιχ. α', της Οδηγίας έχουν την έννοια ότι, προκειμένου να προστατεύονται τα δικαιώματα που προβλέπουν οι διατάξεις αυτές και εφόσον πληρούνται πράγματι οι οριζόμενες από αυτές προϋποθέσεις, ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης υποχρεούται να απαλείφει από τον κατάλογο αποτελεσμάτων, ο οποίος εμφανίζεται κατόπιν αναζήτησης που έχει διενεργηθεί με βάση το ονοματεπώνυμο ενός προσώπου, συνδέσμους προς δημοσιευμένες από τρίτους ιστοσελίδες που περιέχουν πληροφορίες σχετικές με το πρόσωπο αυτό, και στην περίπτωση κατά την οποία το ονοματεπώνυμο αυτό ή οι πληροφορίες αυτές δεν έχουν διαγραφεί προηγουμένως ή ταυτοχρόνως από τις ως άνω ιστοσελίδες, η υποχρέωση δε αυτή ισχύει ακόμη και όταν αυτή καθαυτή η δημοσίευση των επίμαχων πληροφοριών στις εν λόγω ιστοσελίδες είναι νόμιμη⁵⁵⁵⁶.

⁵⁴ Σκέψη 41.

⁵⁵ Σκέψη 88.

⁵⁶ Για τις αντικρουόμενες απόψεις των μέσων επί της απόφασης βλ. ενδεικτικά μεταξύ άλλων, Amanda Cheng, *Forget About the Right to be Forgotten: How About a Right to be Different?*, διαθέσιμο σε https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3361446, (τελευταία πρόσβαση 10.9.2019).

2.2. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ 679/2016/ΕΕ

Δύο σχεδόν δεκαετίες μετά την Οδηγία 95/46 ΕΚ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εισήγαγε τον Ιανουάριο του 2012, υπό τη νομική μορφή Κανονισμού⁵⁷, νέες ρυθμίσεις αναφορικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων⁵⁸. Η επιλογή του νομικού ενδύματος κανονισμού για τη ρύθμιση των ζητημάτων των προσωπικών δεδομένων δεν στερείται σημασίας, καθώς η επιλογή συγκεκριμένου τύπου νομοθετήματος σχετίζεται με την καταλληλότητά του στη συγκεκριμένη περίπτωση, δηλαδή επιλέγεται εκείνο το νομικό εργαλείο που θα επιτύχει καλύτερα τους στόχους της νομοθέτησης⁵⁹. Ο Κανονισμός 2016/679 ΕΕ⁶⁰, αποτέλεσμα μιας επίπονης διαδικασίας και τεσσάρων ετών διαβουλεύσεων και εργασιών, τέθηκε σε ισχύ στις 24 Μαΐου 2016 και η εφαρμογή του άρχισε στις 25 Μαΐου 2018. Έτσι το γενικό πλαίσιο πλέον καθορίζεται όχι με οδηγία αλλά με τον προαναφερθέντα Κανονισμό⁶¹, ο οποίος εισάγει ενιαίες, αναλυτικές και άμεσα εφαρμοστέες ρυθμίσεις που δεν καταλείπουν παρά ελάχιστα περιθώρια επιλογών στα κράτη- μέλη⁶². Ο

⁵⁷ Για τους προβληματισμούς που εγείρει η επιλογή ρύθμισης του θέματος των προσωπικών δεδομένων με Κανονισμό και για τη συμβατότητα αυτής της επιλογής με τις αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας βλ. μεταξύ άλλων Ι. Ιγγλεζάκης, *Ζητήματα εναρμόνισης της νομοθεσίας για την προστασία προσωπικών δεδομένων στην ΕΕ*, ΔΙΜΕΕ 4/2012. Όπως αναφέρεται στο εν λόγω άρθρο οι αντιδράσεις για την εν λόγω επιλογή ήταν αρκετές από τα κράτη – μέλη με προεξέχουσα την Γερμανία, λόγω του υψηλότερου βαθμού προστασίας προσωπικών δεδομένων που παρέχει η γερμανική νομοθεσία.

⁵⁸ Όπως επισημαίνεται στις σκέψεις 9 και 10 του προοιμίου του Κανονισμού η Οδηγία δεν κατόρθωσε να αποτρέψει τον κατακερματισμό της εφαρμογής της προστασίας των δεδομένων σε ολόκληρη την Ένωση, την ανασφάλεια δικαίου ή τη διαδεδομένη στο κοινό αντίληψη ότι υπάρχουν σημαντικοί κίνδυνοι για την προστασία των φυσικών προσώπων, ιδίως όσον αφορά την επιγραμμική δραστηριότητα. Διαφορές όμως στο επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των φυσικών προσώπων, μπορεί να συνιστούν εμπόδιο για την άσκηση οικονομικών δραστηριοτήτων στο επίπεδο της Ένωσης, να στρεβλώνουν τον ανταγωνισμό και να εμποδίζουν τις αρχές στην εκτέλεση των αρμοδιοτήτων τους, όπως αυτές απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης. Αυτή η διαφορά ως προς τα επίπεδα προστασίας οφείλεται στην ύπαρξη αποκλίσεων κατά την εκτέλεση και εφαρμογή της Οδηγίας. Έτσι για τη διασφάλιση συνεκτικής και υψηλού επιπέδου προστασίας των φυσικών προσώπων και την άρση των εμποδίων των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των φυσικών προσώπων σε σχέση με την επεξεργασία των εν λόγω δεδομένων θα πρέπει να είναι ισοδύναμο σε όλα τα κράτη μέλη. Θα πρέπει να διασφαλίζεται συνεκτική και ομοιόμορφη εφαρμογή των κανόνων για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των ελευθεριών των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε ολόκληρη την Ένωση.

⁵⁹ Βλ. αναλυτικά για το εν λόγω ζήτημα, Αλ. Κατσανός, *Συγκριτική αποτίμηση του νέου κανονιστικού πλαισίου για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα*, Ευρωπαϊκό Δίκαιο 1/2019.

⁶⁰ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27^{ης} Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της Οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων), διαθέσιμος στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=CS>.

⁶¹ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση επί του σχεδίου νόμου του Κανονισμού «...ο ΓΚΠΔ αποτελεί ένα «ατυπικό υβρίδιο» κανονισμού και οδηγίας, γεγονός που αποδεικνύεται από την πρόβλεψη σε αυτόν άνω των 70 ρητρών ανοίγματος», διαθέσιμη σε <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/ODHGIA.pdf>. Και στη θεωρία επισημαίνεται ότι πρόκειται για Κανονισμό με αρκετά στοιχεία Οδηγίας, καθώς αφήνει περιθώρια χειρισμού στα κράτη μέλη για ορισμένα θέματα (βλ. χαρακτηριστικά άρθρο 36 παρ. 5 και σκέψη 10 του Κανονισμού). Βλ. ενδεικτικά, Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, *Τα νέα δικαιώματα για τους πολίτες βάσει του Γενικού Κανονισμού προστασίας δεδομένων: μια πρώτη αποτίμηση και συνταγματική αξιολόγηση*, ΕφημΔΔ 1/2017, σελ. 81-98 και Λ. Μήτρου, *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, εκδ. Σάκκουλα, 2017, σ. 33-36.

⁶² Γ. Δελλής, Εισαγωγή σε Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, *Ο Γενικός Κανονισμός για την προστασία των Δεδομένων 679/2016/ΕΕ*, εκδ. Σάκκουλα, 2017, σελ. 1, και Γ. Δελλής, *Για μια αποτελεσματική δημόσια προστασία των*

Κανονισμός, όπως επισημαίνεται στην αιτιολογική σκέψη 1 του προοιμίου του, στηρίζεται στις διατάξεις των άρθρων 8 ΧΘΔΕΕ και 16 ΣΛΕΕ.

Ο Κανονισμός δημιουργήθηκε από την ανάγκη να ληφθούν υπ' όψιν οι νέες τεχνολογικές εξελίξεις θέτοντας ως ζητούμενο να συμβαδίζει το δίκαιο με την τεχνολογία και να μην την ακολουθεί⁶³. Ο εν λόγω Κανονισμός, δεν παρεκκλίνει σημαντικά από τις ρυθμίσεις και τις γενικές αρχές του υφιστάμενου νομικού πλαισίου των προσωπικών δεδομένων, επιδιώκει όμως να κατοχυρώσει ένα πληρέστερο, συνεκτικό και αυστηρότερο θεσμικό πλαίσιο προστασίας των προσωπικών δεδομένων⁶⁴, με στόχο αφενός την αποτελεσματική καταστολή των παραβατικών συμπεριφορών με αποτρεπτικά μέσα και αφετέρου την ανάγκη για μεγαλύτερη ασφάλεια δικαίου έτσι ώστε οι υπεύθυνοι επεξεργασίας να είναι σε θέση να εκτιμήσουν τις αρνητικές συνέπειες από τη διάπραξη μιας παράβασης αλλά και να άρουν την ευθύνη αυτή στην περίπτωση που έχουν λάβει εκ των προτέρων τα κατάλληλα μέτρα⁶⁵.

Ειδικότερα, έχοντας ως βασικό στόχο αφενός την ενδυνάμωση των δικαιωμάτων και στο πεδίο των προσωπικών δεδομένων και αφετέρου την αποτελεσματικότητα στην εφαρμογή και την επεξεργασία τους⁶⁶, στο ιδιαίτερα εκτενές κείμενό του⁶⁷, ο Κανονισμός αναγνωρίζει νέα δικαιώματα, επικαιροποιεί και ενισχύει τα ήδη υπάρχοντα, αυστηροποιεί τις υποχρεώσεις των υπευθύνων επεξεργασίας, θεσμοθετεί ένα νέο όργανο, τον υπεύθυνο επεξεργασίας δεδομένων⁶⁸⁶⁹ και προβλέπει την επιβολή αυστηρότερων κυρώσεων σε σχέση με το προισχύσαν καθεστώς σε περίπτωση παραβιάσεων.

Με τον Κανονισμό εισάγεται ρητά στο Τμήμα 3 αυτού με τίτλο «Διόρθωση και διαγραφή»⁷⁰ και στη διάταξη του άρθρου 17 το δικαίωμα στη λήθη, κατ' ακριβολογία το δικαίωμα διαγραφής («δικαίωμα στη λήθη»)⁷¹. Η επιλογή του όρου «διαγραφή» αντί του ευρύτερου όρου «λήθη» δεν

προσωπικών δεδομένων: «ο θαυμαστός καινούργιος κόσμος» του Κανονισμού (ΕΕ) 679/2016 σε ΕφημΔΔ 1/2017, σελ. 2-8.

⁶³ Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, *Τα νέα δικαιώματα για τους πολίτες βάσει του Γενικού Κανονισμού προστασίας δεδομένων: μια πρώτη αποτίμηση και συνταγματική αξιολόγηση*, ΕφημΔΔ 1/2017, σελ. 81-98.

⁶⁴ Όπως επισημαίνεται στη σκέψη 7 του Κανονισμού, είναι σημαντικό να δημιουργηθεί η αναγκαία εμπιστοσύνη που θα επιτρέψει στην ψηφιακή οικονομία να αναπτυχθεί στο σύνολο της εσωτερικής αγοράς.

⁶⁵ Γ. Δελλής, *Για μια αποτελεσματική δημόσια προστασία των προσωπικών δεδομένων: «ο θαυμαστός καινούργιος κόσμος» του Κανονισμού (ΕΕ) 679/2016* σε ΕφημΔΔ 1/2017, σελ. 2-8.

⁶⁶ Βλ. εκτίμηση αντίκτυπου, άρθρο 35 του Κανονισμού.

⁶⁷ Ο Κανονισμός έχει 99 άρθρα και έκταση πέντε φορές μεγαλύτερη από την Οδηγία 95/46/ΕΚ.

⁶⁸ Άρ. 37 του Κανονισμού.

⁶⁹ Για τον υπεύθυνο επεξεργασίας δεδομένων βλ. αναλυτικά μεταξύ άλλων, Α. Βαρβέρης, *Τεχνικά και οργανωτικά θέματα – η «υποχρεωτική» τοποθέτηση Υπευθύνου Προστασίας Δεδομένων*, ΕφημΔΔ 2/2017, σ. 206-213.

⁷⁰ Η σύνδεση των δύο αυτών δικαιωμάτων δεν είναι καινοφανής, καθώς τα δικαιώματα αυτά αναφέρονται μαζί τόσο αυστριακό Σύνταγμα όσο και σε αυτό της Πολωνίας. Βλ. Β. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 122.

⁷¹ Όπως γίνεται δεκτό και στη θεωρία, βλ. Β. Σωτηρόπουλος, *Υπεύθυνος Προστασίας Δεδομένων*, εκδ. Σάκκουλα, 2017, σελ. 178, το δικαίωμα διαγραφής στο ελληνικό δίκαιο αποτελεί μέρος του γενικότερου δικαιώματος αντίρρησης της διάταξης της παρ.2 του άρ. 13 ν. 2472/1997 σύμφωνα με την οποία «1. Το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να προβάλλει οποτεδήποτε αντιρρήσεις για την επεξεργασία δεδομένων που το αφορούν. Οι αντιρρήσεις απευθύνονται εγγράφως στον υπεύθυνο επεξεργασίας και πρέπει να περιέχουν αίτημα για συγκεκριμένη ενέργεια, όπως διόρθωση, προσωρινή μη χρησιμοποίηση, δέσμευση, μη διαβίβαση ή διαγραφή. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας έχει την

είναι τυχαία. Όπως επισημαίνεται στη θεωρία, αποτυπώνει την παραδοχή του νομοθέτη ως προς το ανέφικτο της κατοχύρωσης της ψηφιακής λήθης και την υποχώρηση του αρχικού ενθουσιασμού κατά την σύνταξη του Κανονισμού έναντι του ρεαλισμού⁷². Με τη διάταξη αυτή κατοχυρώνεται το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων να ζητήσει από τον υπεύθυνο επεξεργασίας τη διαγραφή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση καθώς και η υποχρέωση του υπεύθυνου επεξεργασίας να διαγράψει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση αν συντρέχει ένας από τους λόγους που αναφέρονται στη διάταξη⁷³.

Όπως αναφέρεται στο προοίμιο του Κανονισμού⁷⁴ το υποκείμενο των δεδομένων θα πρέπει να έχει το δικαίωμα να ζητεί τη διόρθωση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, καθώς και το «δικαίωμα στη λήθη», εάν η διατήρηση των εν λόγω δεδομένων παραβιάζει τον Κανονισμό ή το δίκαιο της Ένωσης ή κράτους μέλους στο οποίο υπόκειται ο υπεύθυνος επεξεργασίας. Υπογραμμίζεται μάλιστα ότι το υποκείμενο των δεδομένων θα πρέπει να έχει το δικαίωμα να ζητεί τη διαγραφή και την παύση της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, εάν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι πλέον απαραίτητα σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους συλλέγονται ή υποβάλλονται κατ' άλλο τρόπο σε επεξεργασία, εάν το υποκείμενο των δεδομένων αποσύρει τη συγκατάθεσή του για την επεξεργασία ή εάν αντιτάσσεται στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν ή εάν η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν δεν είναι σύμφωνη προς τον παρόντα κανονισμό κατ' άλλο τρόπο.

Περαιτέρω στην παρ. 2 ορίζονται οι υποχρεώσεις του υπεύθυνου επεξεργασίας και τα μέτρα που πρέπει να λάβει, για να ενημερώσει τους υπευθύνους επεξεργασίας που επεξεργάζονται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, ότι το υποκείμενο των δεδομένων ζήτησε τη διαγραφή από αυτούς τους υπευθύνους επεξεργασίας τυχόν συνδέσμων με τα δεδομένα αυτά ή αντιγράφων ή

υποχρέωση να απαντήσει εγγράφως επί των αντιρρήσεων μέσα σε αποκλειστική προθεσμία 15 ημερών. Στην απάντησή του οφείλει να ενημερώσει το υποκείμενο για τις ενέργειες στις οποίες προέβη ή, ενδεχομένως, για τους λόγους που δεν ικανοποίησε το αίτημα. Η απάντηση σε περίπτωση απόρριψης των αντιρρήσεων πρέπει να κοινοποιείται και στην Αρχή. 2. Εάν ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν απαντήσει εμπροθέσμως ή η απάντησή του δεν είναι ικανοποιητική, το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να προσφύγει στην Αρχή και να ζητήσει την εξέταση των αντιρρήσεών του. Εάν η Αρχή πιθανολογήσει ότι οι αντιρρήσεις είναι εύλογες και ότι συντρέχει κίνδυνος σοβαρής βλάβης του υποκειμένου από την συνέχιση της επεξεργασίας, μπορεί να επιβάλλει την άμεση αναστολή της επεξεργασίας έως ότου εκδώσει οριστική απόφαση επί των αντιρρήσεων. 3. Καθένας έχει δικαίωμα να δηλώσει στην Αρχή ότι δεδομένα που τον αφορούν δεν επιθυμεί να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας από οποιονδήποτε, για λόγους προώθησης πωλήσεως αγαθών ή παροχής υπηρεσιών εξ αποστάσεως. Η Αρχή τηρεί μητρώο με τα στοιχεία ταυτότητας των ανωτέρω. Οι υπεύθυνοι επεξεργασίας των σχετικών αρχείων έχουν την υποχρέωση να συμβουλευτούν πριν από κάθε επεξεργασία το εν λόγω μητρώο και να διαγράφουν από το αρχείο τους τα πρόσωπα της παραγράφου αυτής».

⁷² Φ. Παναγοπούλου – Κουτνατζή, *Η εξέλιξη του δικαιώματος στη λήθη (περί λήθης της λήθης)*, ΕφημΔΔ 6/2016, σελ. 714-728. Όπως αναφέρεται στο εν λόγω άρθρο στο αρχικό σχέδιο του Κανονισμού η έμφαση δινόταν σε ένα δικαίωμα στη λήθη, όμως τελικώς προκρίθηκε η έννοια του όρου διαγραφή.

⁷³ Άρθρο 17 παρ. 1.

⁷⁴ Σκέψη 65.

αναπαγωγών των εν λόγω δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ενώ στην παρ. 3 ορίζονται οι περιορισμοί του εν λόγω δικαιώματος.

Σύμφωνα με την άποψη του Ευρωπαϊκού Επόπτη Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων και τη θεωρία το δικαίωμα συνδέεται με το δικαίωμα στη φορητότητα δεδομένων, όπως αυτό κατοχυρώνεται στη διάταξη του άρθρου 20 του Κανονισμού⁷⁵, καθώς και τα δύο αυτά δικαιώματα ενισχύουν τη θέση του υποκειμένου των δεδομένων. Το μεν δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη δίνει τη δυνατότητα στο υποκείμενο των δεδομένων να διαγράφει τα προσωπικά δεδομένα που το αφορούν, ενώ το δικαίωμα στη φορητότητα του επιτρέπει να εξασφαλίζει ένα αντίγραφο των εν λόγω δεδομένων και ακολούθως, να τα μεταφέρει σε άλλο αυτοματοποιημένο σύστημα επεξεργασίας.

2.2.1 ΤΟ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΛΔΑΦΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ

Το ουσιαστικό πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού αντιστοιχεί καταρχήν σε αυτό της Οδηγίας. Σύμφωνα με τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 2 ο Κανονισμός εφαρμόζεται στην, εν όλω ή εν μέρει, αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και στη μη αυτοματοποιημένη επεξεργασία τέτοιων δεδομένων τα οποία περιλαμβάνονται ή πρόκειται να περιληφθούν σε σύστημα αρχειοθέτησης⁷⁶. Εφαρμόζεται τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα. Όπως επισημαίνεται στη θεωρία η εφαρμογή του Κανονισμού αναφορικά με το δημόσιο τομέα ερείδεται και στον συνδυασμό του άρθρου 8 του Χάρτη με το άρθρο 16 της ΣΕΕ

⁷⁵ Άρθρο 20 του Κανονισμού «1. Το υποκείμενο των δεδομένων έχει το δικαίωμα να λαμβάνει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, και τα οποία έχει παράσχει σε υπεύθυνο επεξεργασίας, σε δομημένο, κοινώς χρησιμοποιούμενο και αναγνώσιμο από μηχανήματα μορφότυπο, καθώς και το δικαίωμα να διαβιβάζει τα εν λόγω δεδομένα σε άλλον υπεύθυνο επεξεργασίας χωρίς αντίρρηση από τον υπεύθυνο επεξεργασίας στον οποίο παρασχέθηκαν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, όταν: α) η επεξεργασία βασίζεται σε συγκατάθεση σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο α) ή το άρθρο 9 παράγραφος 2 στοιχείο α) ή σε σύμβαση σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο β) και β) η επεξεργασία διενεργείται με αυτοματοποιημένα μέσα. 2. Κατά την άσκηση του δικαιώματος στη φορητότητα των δεδομένων σύμφωνα με την παράγραφο 1, το υποκείμενο των δεδομένων έχει το δικαίωμα να ζητά την απευθείας διαβίβαση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από έναν υπεύθυνο επεξεργασίας σε άλλον, σε περίπτωση που αυτό είναι τεχνικά εφικτό. 3. Το δικαίωμα που αναφέρεται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου ασκείται με την επιφύλαξη του άρθρου 17. Το εν λόγω δικαίωμα δεν ισχύει για την επεξεργασία που είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση καθήκοντος που εκτελείται προς το δημόσιο συμφέρον ή κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας που έχει ανατεθεί στον υπεύθυνο επεξεργασίας. 4. Το δικαίωμα που αναφέρεται στην παράγραφο 1 δεν επηρεάζει δυσμενώς τα δικαιώματα και τις ελευθερίες άλλων».

⁷⁶ Σύμφωνα με τις διατάξεις των παρ. 2, 3 και 4 του άρ. 2 του Κανονισμού «2. Ο παρών κανονισμός δεν εφαρμόζεται στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα: α) στο πλαίσιο δραστηριότητας η οποία δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, β) από τα κράτη μέλη κατά την άσκηση δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κεφαλαίου 2 του τίτλου V της ΣΕΕ, γ) από φυσικό πρόσωπο στο πλαίσιο αποκλειστικά προσωπικής ή οικιακής δραστηριότητας, δ) από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, της διερεύνησης, της ανίχνευσης ή της δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας και πρόληψης έναντι κινδύνων που απειλούν τη δημόσια ασφάλεια. 3. Για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά όργανα, φορείς, υπηρεσίες και οργανισμούς της Ένωσης, εφαρμόζεται ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 45/2001. Ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 45/2001 και άλλες νομικές πράξεις της Ένωσης εφαρμοστέες σε μια τέτοια επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προσαρμόζονται στις αρχές και τους κανόνες του παρόντος κανονισμού σύμφωνα με το άρθρο 98. 4. Ο παρών κανονισμός δεν θίγει την εφαρμογή της οδηγίας 2000/31/ΕΚ, ιδίως των κανόνων για την ευθύνη των μεσαζόντων παροχής υπηρεσιών που προβλέπονται στα άρθρα 12 έως 15 της εν λόγω οδηγίας».

που προσφέρει ρητά την οριζόντια νομική βάση για την υιοθέτηση κανόνων προστασίας προσωπικών δεδομένων, ανεξάρτητα από το εάν πρόκειται για τον δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα⁷⁷.

Αναφορικά με το εδαφικό πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 3, ο Κανονισμός εφαρμόζεται στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων μιας εγκατάστασης ενός υπευθύνου επεξεργασίας ή εκτελούντος την επεξεργασία στην Ένωση, ανεξάρτητα από το κατά πόσο η επεξεργασία πραγματοποιείται εντός της Ένωσης, στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα υποκειμένων των δεδομένων που βρίσκονται στην Ένωση από υπεύθυνο επεξεργασίας ή εκτελούντα την επεξεργασία μη εγκατεστημένο στην Ένωση, εάν οι δραστηριότητες επεξεργασίας σχετίζονται με την προσφορά αγαθών ή υπηρεσιών στα εν λόγω υποκείμενα των δεδομένων στην Ένωση, ανεξαρτήτως εάν απαιτείται πληρωμή από τα υποκείμενα των δεδομένων, ή την παρακολούθηση της συμπεριφοράς τους, στον βαθμό που η συμπεριφορά αυτή λαμβάνει χώρα εντός της Ένωσης⁷⁸ και στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από υπεύθυνο επεξεργασίας μη εγκατεστημένο στην Ένωση, αλλά σε τόπο όπου εφαρμόζεται το δίκαιο κράτους μέλους δυνάμει του δημόσιου διεθνούς δικαίου. Ο ενωσιακός νομοθέτης λοιπόν επέλεξε την εξωεδαφική εφαρμογή του Κανονισμού, ανατρέποντας την παραδοσιακή αρχή της εγκατάστασης και επιβάλλοντας την εφαρμογή του ανεξάρτητα από το κατά πόσο η επεξεργασία πραγματοποιείται στην επικράτεια της Ένωσης⁷⁹. Υιοθετώντας αυτή την ευρεία προσέγγιση για την εξωεδαφικότητα, ο Κανονισμός εφαρμόζεται στην επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, τα υποκείμενα των οποίων βρίσκονται στην Ένωση, οπουδήποτε και αν διεξάγεται αυτή και οπουδήποτε κι αν βρίσκεται ο οργανισμός που τη διεξάγει⁸⁰. Η καινοτομία του Κανονισμού ως προς τη διεύρυνση του εδαφικού πεδίου εφαρμογής του έτσι ώστε να συμπεριλαμβάνει μηχανές αναζήτησης, πλατφόρμες ψηφιακών κοινωνικών δικτύων και παρόχους υπηρεσιών νέφους, αξιολογήθηκε μεν ως μία ρεαλιστική προσέγγιση με κρίσιμες προεκτάσεις για την προστασία

⁷⁷ Α. Μήτρου, *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, εκδ. Σάκκουλα, 2017, σ. 47.

⁷⁸ Όπως επισημαίνεται στην αιτιολογική σκέψη 23 του προοιμίου του Κανονισμού «Για να κριθεί εάν ένας τέτοιος υπεύθυνος επεξεργασίας ή εκτελών την επεξεργασία προσφέρει αγαθά ή υπηρεσίες σε υποκείμενα των δεδομένων που βρίσκονται στην Ένωση, θα πρέπει να εξακριβωθεί αν ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή ο εκτελών την επεξεργασία προδήλως αποσκοπεί να παράσχει υπηρεσίες στα υποκείμενα των δεδομένων σε ένα ή περισσότερα κράτη μέλη της Ένωσης. Ενώ η απλή προσβασιμότητα στην ιστοσελίδα του υπευθύνου επεξεργασίας, του εκτελούντος την επεξεργασία ή ενός μεσάζοντος στην Ένωση ή στη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και σε άλλα στοιχεία επικοινωνίας ή η χρήση γλώσσας που χρησιμοποιείται συνήθως στην τρίτη χώρα όπου ο υπεύθυνος επεξεργασίας είναι εγκατεστημένος δεν αρκεί για να τεκμηριωθεί τέτοια πρόθεση, παράγοντες όπως η χρήση γλώσσας ή νομίσματος που χρησιμοποιούνται συνήθως σε ένα ή περισσότερα κράτη μέλη, με δυνατότητα παραγγελίας προϊόντων και υπηρεσιών σε αυτήν την άλλη γλώσσα, ή η αναφορά σε πελάτες ή χρήστες που βρίσκονται στην Ένωση μπορούν να καταστήσουν πρόδηλο ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας προτίθεται να προσφέρει αγαθά ή υπηρεσίες σε υποκείμενα των δεδομένων στην Ένωση.».

⁷⁹ Β. Τζώρτζη, ό.π.

⁸⁰ Ομοίως.

προσωπικών δεδομένων, όμως επικρίθηκε ως «ιμπεριαλισμός της πληροφοριακής ιδιωτικότητας»⁸¹.

Πρέπει στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι το ΔΕΕ στην απόφαση Google Spain, προκειμένου να θεμελιώσει την αρμοδιότητα του να αποφανθεί επί του δικαιώματος της λήθης, δεδομένου ότι η Google εδρεύει εκτός ΕΕ⁸², έκρινε ότι «*λαμβανομένου υπόψη του σκοπού αυτού της Οδηγίας και του γράμματος του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που πραγματοποιείται για τις ανάγκες υπηρεσίας μηχανής αναζήτησης, όπως η Google Search, την οποία εκμεταλλεύεται επιχείρηση που έχει έδρα σε τρίτο κράτος αλλά διαθέτει εγκατάσταση εντός ορισμένου κράτους μέλους, εκτελείται «στα πλαίσια των δραστηριοτήτων» της εν λόγω εγκατάστασης, εφόσον αυτή έχει ως σκοπό την προώθηση και πώληση, εντός του προαναφερθέντος κράτους μέλους, του διαφημιστικού χώρου που διατίθεται στο πλαίσιο της μηχανής αναζήτησης και που αποσκοπεί στην οικονομική εκμετάλλευση της υπηρεσίας που παρέχεται με την εν λόγω μηχανή. Συνεπώς, υπό τις περιστάσεις αυτές, οι δραστηριότητες του φορέα εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης και οι δραστηριότητες της εγκατάστασής του εντός του οικείου κράτους μέλους είναι αδιάσπαστα συνδεδεμένες, εφόσον οι σχετικές με τον διαφημιστικό χώρο δραστηριότητες αποτελούν το μέσο για να καταστεί η επίμαχη μηχανή αναζήτησης οικονομικώς αποδοτική και εφόσον η μηχανή αυτή είναι συγχρόνως το μέσο που καθιστά δυνατή την άσκηση των ως άνω δραστηριοτήτων»⁸³. Έτσι η εδαφική εμβέλεια της Οδηγίας αποδείχτηκε σχετικά εκτεταμένη, καθώς δεν καταλάμβανε μόνο την «έδρα» αλλά και κάθε «σχετική» εγκατάσταση σε χώρα της ΕΕ ανεξάρτητα από την κύρια εγκατάσταση του υπεύθυνου επεξεργασίας εκτός ΕΕ⁸⁴.*

Πολύ πρόσφατα υποβλήθησαν στο ΔΕΕ προδικαστικά ερωτήματα αναφορικά με την υποχρέωση διαγραφής συνδέσμων για τις μηχανές αναζήτησης και το εδαφικό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας επί τη βάση των διατάξεων της οποίας διατύπωσε τις προτάσεις του ο Γενικός Εισαγγελέας και εν συνεχεία εξέφερε την κρίση του το Δικαστήριο⁸⁵. Όπως αναφέρει ο Γενικός Εισαγγελέας στις προτάσεις του με την εν λόγω υπόθεση ζητείται από το Δικαστήριο να αποφασηθεί το εδαφικό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας και να καθορίσει κατά πόσον οι διατάξεις της απαιτούν την διαγραφή σε εθνικό, ευρωπαϊκό ή παγκόσμιο επίπεδο⁸⁶. Αφορούν δηλαδή κατ' ουσίαν το ζήτημα αν το άρθρο 12, στοιχείο β΄, και το άρθρο 14, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α΄ της

⁸¹ Λ. Μήτρου, *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, εκδ. Σάκκουλα, 2017, σ. 47 επ.

⁸² Για το ζήτημα αυτό βλ. και αναλυτικά Π. Χριστόφορου, *Προστασία προσωπικών δεδομένων: θέματα επικαιρότητας*, ΕφημΔΔ 6/2016.

⁸³ Σκέψη 56 της απόφασης.

⁸⁴ Λ. Μήτρου, *ό.π.*

⁸⁵ ΔΕΕ C-507/17, Google LLC, διάδοχος της Google Inc., κατά Commission nationale de l'informatique et des libertés (CNIL), απόφαση Μείζονος Συνθέσεως της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 2019.

⁸⁶ Εισαγωγή προτάσεων Γενικού Εισαγγελέα, 10.1.2019.

Οδηγίας, καθώς και το άρθρο 17 παρ. 1 του Κανονισμού, έχουν την έννοια ότι ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης, όταν κάνει δεκτή αίτηση διαγραφής συνδέσμων κατ' εφαρμογή των διατάξεων αυτών, υποχρεούται να διαγράψει τους συνδέσμους αυτούς ως προς όλες τις εκδοχές της μηχανής αναζήτησης που εκμεταλλεύεται ή αν, αντιθέτως, υποχρεούται να τους διαγράψει μόνο ως προς τις εκδοχές της που αντιστοιχούν στο σύνολο των κρατών μελών, ή και μόνο ως προς αυτήν που αντιστοιχεί στο κράτος μέλος εντός του οποίου υποβλήθηκε η αίτηση διαγραφής συνδέσμων, κατά περίπτωση σε συνδυασμό με την τεχνική του λεγόμενου «γεωγραφικού αποκλεισμού», προκειμένου να διασφαλίζει ότι ο χρήστης του διαδικτύου, ανεξαρτήτως της συγκεκριμένης ανά χώρα εκδοχής της μηχανής αναζήτησης που χρησιμοποιεί, δεν θα έχει πρόσβαση στους διαγραφόμενους συνδέσμους όταν πραγματοποιεί αναζήτηση από διεύθυνση IP που τεκμαίρεται ότι βρίσκεται στο κράτος μέλος κατοικίας του φορέα του δικαιώματος διαγραφής συνδέσμων ή γενικότερα σε κράτος μέλος⁸⁷.

Το ιστορικό της υπόθεσης έχει ως εξής: Με απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, η πρόεδρος της CNIL απηύθυνε προειδοποίηση στην Google, καλώντας την, στην περίπτωση που ικανοποιεί αίτημα φυσικού προσώπου για την απόφαση συνδέσμων προς ιστοσελίδες από τον κατάλογο αποτελεσμάτων που εμφανίζεται κατόπιν αναζήτησης με βάση το ονοματεπώνυμό του, να απαλείφει τους συνδέσμους αυτούς ως προς όλα τα ονόματα τομέα που χρησιμοποιεί για τη μηχανή αναζήτησης την οποία εκμεταλλεύεται. Η Google αρνήθηκε να συμμορφωθεί προς την προειδοποίηση αυτή και περιορίστηκε στην απόφαση των επίμαχων συνδέσμων μόνον από τα αποτελέσματα των αναζητήσεων που γίνονται από ονόματα τομέα της ως άνω μηχανής αναζήτησης τα οποία αντιστοιχούν στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η CNIL έκρινε ανεπαρκή τη συμπληρωματική πρόταση εφαρμογής του λεγόμενου «γεωγραφικού αποκλεισμού», την οποία υπέβαλε η Google μετά τη λήξη της ταχθείσας προθεσμίας για συμμόρφωση και η οποία συνίσταται στον αποκλεισμό της πρόσβασης, από διεύθυνση IP (Internet Protocol) που τεκμαίρεται ότι βρίσκεται στο κράτος κατοικίας του υποκειμένου των δεδομένων, στα επίμαχα αποτελέσματα που εμφανίζονται κατόπιν αναζήτησης με βάση το ονοματεπώνυμο του υποκειμένου αυτού, ανεξαρτήτως του συγκεκριμένου ονόματος τομέα της ως άνω μηχανής αναζήτησης που χρησιμοποιεί ο χρήστης του διαδικτύου.

Έτσι η γαλλική αρχή, αφού διαπίστωσε ότι η Google δεν είχε συμμορφωθεί με την εν λόγω προειδοποίηση εντός της ταχθείσας προθεσμίας, της επέβαλε, κύρωση ποσού 100 000 ευρώ, η οποία δημοσιοποιήθηκε. Εν συνεχεία η Google προσέφυγε ενώπιον του Conseil d'État, αιτούμενη την ακύρωση της εν λόγω απόφασης αυτής και το τελευταίο υπέβαλε μια σειρά προδικαστικών ερωτημάτων προς το Δικαστήριο. Όπως επισημαίνει ο Γενικός Εισαγγελέας, με τις σκέψεις του

⁸⁷ Σκέψη 43 της απόφασης.

οποίου συντάχθηκε το Δικαστήριο, τα ερωτήματα που υπέβαλε το Conseil d' Etat αφορούν την ερμηνεία όχι των διατάξεων του Κανονισμού 2016/679, αλλά των διατάξεων της Οδηγίας 95/46. Εξάλλου μπορεί μεν ο Κανονισμός αυτός, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ από τις 25 Μαΐου 2018, να κατάργησε την εν λόγω Οδηγία από την ίδια ημερομηνία, στο γαλλικό όμως διοικητικό δικονομικό δίκαιο, το εφαρμοστέο δίκαιο σε μια διαφορά είναι το δίκαιο που ίσχυε κατά την ημερομηνία εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως, συνεπώς δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι διατάξεις της Οδηγίας έχουν εφαρμογή στη εν λόγω διαφορά της κύριας δίκης και αυτές πρέπει να ερμηνεύσει το Δικαστήριο⁸⁸. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, το Δικαστήριο επισημαίνει πως θα εξετάσει τα υποβληθέντα ερωτήματα υπό το πρίσμα τόσο της Οδηγίας όσο και του Κανονισμού, προκειμένου να διασφαλίσει ότι οι απαντήσεις του θα είναι, σε κάθε περίπτωση, χρήσιμες για το αιτούν δικαστήριο⁸⁹.

Ο Γενικός Εισαγγελέας επισημαίνει αρχικά ότι καταρχήν οι διατάξεις της Οδηγίας δεν ρυθμίζουν ρητώς το ζήτημα της εδαφικότητας της διαγραφής των συνδέσμων, και υπογραμμίζει ότι σύμφωνα με το άρθρο 52 παράγραφος 1 της ΣΕΕ, οι Συνθήκες εφαρμόζονται στα 28 κράτη μέλη, όπως το έδαφος κάθε κράτους μέλους ορίζεται από το εθνικό δίκαιο και από το δημόσιο διεθνές δίκαιο. Το άρθρο 52 παράγραφος 2 της ΣΕΕ ορίζει περαιτέρω ότι το εδαφικό πεδίο εφαρμογής των Συνθηκών καθορίζεται στο άρθρο 355 της ΣΛΕΕ. Άλλωστε εκτός αυτού του εδάφους, το κοινοτικό δίκαιο δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να εφαρμοστεί ή να δημιουργήσει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Επομένως, τίθεται το ερώτημα αν, για έκτακτο λόγο, το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας εκτείνεται πέραν των προαναφερθέντων εδαφικών συνόρων, δηλαδή κατά πόσον οι διατάξεις της οδηγίας αυτής πρέπει να ερμηνευθούν διασταλτικά ώστε να επιφέρουν αποτελέσματα πέραν των συνόρων αυτών. Τέτοια περίπτωση εν προκειμένω δεν υφίσταται καθώς τα εξωεδαφικά αποτελέσματα γίνονται δεκτά σε ορισμένες περιπτώσεις στις οποίες επηρεάζεται η σαφώς καθορισμένη εσωτερική αγορά, όπως στο δίκαιο του ανταγωνισμού ή στο δίκαιο των σημάτων.

Σύμφωνα με τον Γενικό Εισαγγελέα, πρέπει να γίνεται διάκριση ανάλογα με τον τόπο όπου πραγματοποιείται η αναζήτηση. Πιο συγκεκριμένα, η διαγραφή συνδέσμων από τα αποτελέσματα της αναζήτησης δεν πρέπει να αφορά τις αναζητήσεις που διενεργούνται εκτός του εδάφους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το θεμελιώδες δικαίωμα στη λήθη πρέπει να σταθμίζεται με το εύλογο συμφέρον του κοινού για πρόσβαση στην αναζητούμενη πληροφορία. Κατά τον Γενικό Εισαγγελέα το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων και το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή είναι δικαιώματα που απορρέουν από τα άρθρα 7 και 8 του ΧΘΔΕΕ και πρέπει να συνδέονται με το δίκαιο της ΕΕ και την εδαφικότητά του. Το ίδιο ισχύει και για το νόμιμο συμφέρον του κοινού να

⁸⁸ Σκέψεις 31 και 32 των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα.

⁸⁹ Σκέψη 41 της απόφασης.

έχει πρόσβαση στις ζητούμενες πληροφορίες, όπως αυτό απορρέει από το άρθρο 11 του ΧΘΔΕΕ. Το εν λόγω κοινό δεν είναι το παγκόσμιο κοινό, αλλά το κοινό που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του ΧΘΔΕΕ και επομένως το ευρωπαϊκό κοινό⁹⁰. Αν αντιθέτως, γινόταν δεκτή παγκόσμια διαγραφή συνδέσμων, οι αρχές της Ένωσης δεν θα ήταν σε θέση να αποσαφηνίσουν και να οριοθετήσουν το δικαίωμα λήψεως πληροφοριών και ακόμη λιγότερο να το σταθμίσουν με τα άλλα θεμελιώδη δικαιώματα στην προστασία των δεδομένων και στην ιδιωτική ζωή ιδιαίτερα μάλιστα που το ως άνω συμφέρον του κοινού για πρόσβαση σε ορισμένη πληροφορία διαφοροποιείται κατ' ανάγκην, ανάλογα με τη γεωγραφική θέση, μεταξύ των τρίτων κρατών⁹¹. Ο κίνδυνος θα ήταν, σε περίπτωση δυνατότητας παγκόσμιας διαγραφής των συνδέσμων, να εμποδίζεται η πρόσβαση των προσώπων που βρίσκονται σε τρίτες χώρες στην πληροφορία⁹² και, με βάση την αμοιβαιότητα, τα τρίτα κράτη να εμποδίζουν την πρόσβαση στην πληροφορία όσον αφορά τα πρόσωπα που βρίσκονται στα κράτη μέλη της Ένωσης⁹³.

Εντούτοις, ο γενικός εισαγγελέας δεν αποκλείει το ενδεχόμενο, σε ορισμένες περιπτώσεις, να επιβληθεί στον φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης η λήψη μέτρων διαγραφής συνδέσμων σε παγκόσμια κλίμακα, αν και, κατά την εκτίμησή του, αυτό δεν δικαιολογείται στο πλαίσιο της παρούσας υπόθεσης. Συνεπώς, προτείνει στο Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης δεν υποχρεούται, στην περίπτωση που ικανοποιεί αίτημα διαγραφής συνδέσμων, να προβεί σε αυτήν τη διαγραφή ως προς όλα τα ονόματα χώρου της μηχανής αναζήτησης που εκμεταλλεύεται ούτως ώστε οι επίμαχοι σύνδεσμοι να μην εμφανίζονται πλέον ανεξαρτήτως του τόπου από τον οποίο γίνεται αναζήτηση με βάση το ονοματεπώνυμο του αιτούντος⁹⁴. Έτσι ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης πρέπει, εφόσον διαπιστωθεί ότι συντρέχει δικαίωμα διαγραφής συνδέσμων εντός της Ένωσης, να λάβει όλα τα μέτρα που έχει στη διάθεσή του προκειμένου να διασφαλίσει αποτελεσματική και πλήρη διαγραφή των συνδέσμων στο έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης σε αυτά και της τεχνικής του λεγόμενου «γεωγραφικού αποκλεισμού», από διεύθυνση IP που τεκμαίρεται ότι βρίσκεται σε κράτος μέλος, ανεξαρτήτως του ονόματος χώρου μέσω του οποίου πραγματοποιεί την αναζήτηση ο χρήστης του διαδικτύου⁹⁵.

⁹⁰ Σκέψη 59 των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα.

⁹¹ Σκέψη 60 των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα.

⁹² Ο κίνδυνος αυτός που παρουσιάζεται στις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα, έχει εκφραστεί από πολλές θεσμικές αρχές και οργανισμούς κρατών με την κύρια ανησυχία να έγκειται στο γεγονός ότι το διαδίκτυο θα πάψει να αποτελεί χώρο ελευθερίας, και κάποιος θα μπορεί να ελέγχει το περιεχόμενό του. Αναλυτικά για το ζήτημα βλ. Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, *Η εξέλιξη του δικαιώματος στη λήθη (περί λήθης της λήθης)*, ΕφημΔΔ 6/2016, σ. 714-728.

⁹³ Σκέψη 61 των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα.

⁹⁴ Σκέψη 63 των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα.

⁹⁵ Σκέψη 79 των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα.

Το Δικαστήριο συντάχθηκε προς τις απόψεις του Γενικού Εισαγγελέα, διαμορφώνοντας την κρίση του μέσω μιας συνδυαστικής ερμηνείας των σχετικών διατάξεων της Οδηγίας και του Κανονισμού. Ειδικότερα το Δικαστήριο εκκινεί από την παραδοχή ότι σκοπός της Οδηγίας και του Κανονισμού είναι η διασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε ολόκληρη την Ένωση⁹⁶. Ο σκοπός δε αυτός μπορεί να εκπληρωθεί πλήρως μέσω της διαγραφής των συνδέσμων ως προς το σύνολο των εκδοχών μιας μηχανής αναζήτησης, δεδομένου ότι σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, η πρόσβαση των χρηστών του διαδικτύου, και ιδίως εκείνων που βρίσκονται εκτός της Ένωσης, σε σύνδεσμο προς πληροφορίες σχετικά με πρόσωπο του οποίου το κέντρο των συμφερόντων βρίσκεται στην Ένωση μπορεί ως εκ τούτου να έχει, για το πρόσωπο αυτό, άμεσες και ουσιώδεις επιπτώσεις εντός της ίδιας της Ένωσης⁹⁷. Ωστόσο λαμβάνοντας υπόψη πρώτον ότι σε μεγάλο αριθμό τρίτων κρατών είτε δεν υφίσταται δικαίωμα διαγραφής συνδέσμων είτε ακολουθείται διαφορετική προσέγγιση ως προς το δικαίωμα αυτό και δεύτερον ότι το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι απόλυτο, αλλά πρέπει να εκτιμάται σε σχέση με τον ρόλο που επιτελεί στην κοινωνία και να σταθμίζεται με άλλα θεμελιώδη δικαιώματα, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας⁹⁸, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο νομοθέτης της Ένωσης μολονότι προέβη, στο κείμενο του Κανονισμού σε στάθμιση μεταξύ του ως άνω δικαιώματος και της ελευθερίας πληροφόρησης όσον αφορά την Ένωση δεν έχει προβεί στο παρόν στάδιο εξελίξεως σε τέτοια στάθμιση όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής της διαγραφής συνδέσμων εκτός της Ένωσης. Κάτι τέτοιο άλλωστε κατά το Δικαστήριο ουδόλως προκύπτει από το γράμμα των ως άνω διατάξεων, ότι ο νομοθέτης της Ένωσης επέλεξε, να επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων αυτών πέραν του εδάφους των κρατών μελών και ότι θέλησε να επιβάλει σε φορέα εκμετάλλευσης ο οποίος, όπως η Google, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας ή του κανονισμού υποχρέωση διαγραφής συνδέσμων και για τις ανά χώρα εκδοχές της μηχανής αναζήτησης που εκμεταλλεύεται οι οποίες δεν αντιστοιχούν στα κράτη μέλη⁹⁹.

Συνεπώς κατά το Δικαστήριο, στο παρόν στάδιο εξελίξεως, ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης ο οποίος κάνει δεκτή αίτηση του υποκειμένου των δεδομένων για διαγραφή συνδέσμων, ενδεχομένως κατόπιν εντολής εποπτικής ή δικαστικής αρχής κράτους μέλους, δεν υπέχει υποχρέωση από το δίκαιο της Ένωσης να προβεί στη διαγραφή αυτή ως προς το σύνολο των εκδοχών της μηχανής αναζήτησης που εκμεταλλεύεται¹⁰⁰. Το γεγονός ωστόσο ότι το δίκαιο

⁹⁶ Σκέψη 56 της απόφασης.

⁹⁷ Σκέψη 57 της απόφασης.

⁹⁸ Σκέψεις 59 και 60 της απόφασης.

⁹⁹ Σκέψη 62 της απόφασης.

¹⁰⁰ Σκέψη 64 της απόφασης.

της Ένωσης δεν επιβάλλει την ως άνω διαγραφή δεν σημαίνει ότι την απαγορεύει. Όπως τονίζει το Δικαστήριο, οι εποπτικές ή δικαστικές αρχές των κρατών μελών διατηρούν την αρμοδιότητα να προβαίνουν, σύμφωνα με τα εθνικά πρότυπα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, σε στάθμιση μεταξύ, αφενός, του δικαιώματος του υποκειμένου των δεδομένων στον σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν και, αφετέρου, του δικαιώματος στην ελευθερία πληροφόρησης και, κατόπιν της σταθμίσεως αυτής, να υποχρεώνουν, εφόσον απαιτείται, τον φορέα εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης να διαγράψει τους συνδέσμους όσον αφορά το σύνολο των εκδοχών της εν λόγω μηχανής αναζήτησης¹⁰¹. Έτσι οι επίμαχες ως άνω διατάξεις της Οδηγίας και του Κανονισμού έχουν την έννοια ότι ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης, όταν κάνει δεκτή αίτηση διαγραφής συνδέσμων κατ' εφαρμογήν των διατάξεων αυτών, δεν υποχρεούται να διαγράψει τους συνδέσμους αυτούς ως προς όλες τις εκδοχές της μηχανής αναζήτησης που εκμεταλλεύεται, αλλά μόνον ως προς τις εκδοχές της που αντιστοιχούν στο σύνολο των κρατών μελών, σε συνδυασμό, εφόσον είναι αναγκαίο, με μέτρα τα οποία αφενός πληρούν τις νόμιμες προϋποθέσεις και αφετέρου εμποδίζουν αποτελεσματικά τους χρήστες του διαδικτύου που πραγματοποιούν εντός κράτους μέλους αναζήτηση με βάση το ονοματεπώνυμο του υποκειμένου των δεδομένων να έχουν πρόσβαση, μέσω του καταλόγου αποτελεσμάτων, στους συνδέσμους τους οποίους αφορά η ως άνω αίτηση ή τουλάχιστον αποθαρρύνουν έντονα την πρόσβαση αυτή.

3. ΟΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΕΣΔΑ

Το δικαίωμα στη λήθη δεν κατοχυρώνεται ρητά στην ΕΣΔΑ. Βρίσκει έρεισμα στη διάταξη του άρθρου 8¹⁰², στην οποία κατοχυρώνεται το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Το άρθρο αυτό αποτελεί μια από τις πλέον πολύμορφες εγγυήσεις που περιλαμβάνονται στη Σύμβαση, στο εξελικτικό περιεχόμενο της οποίας έχει συμβάλλει το ΕΔΔΑ, καθώς δεν προβαίνει σε μια αυστηρή ταξινόμηση των προστατευόμενων από τη διάταξη εννόμων αγαθών αλλά υιοθετεί μια δυναμική ερμηνεία αυτής, που συντελεί στη συνεχιζόμενη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής της¹⁰³.

¹⁰¹ Σκέψη 72 της απόφασης.

¹⁰² Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 8 ΕΣΔΑ «1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του. 2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημόσιας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αυτή προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων».

¹⁰³ Λ.Α. Σισυλιάνος, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η εκδ. 2017, σελ. 370.

Σύμφωνα με πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ η ιδιωτική ζωή αποτελεί μια ευρεία έννοια, που δεν μπορεί να ορισθεί εξαντλητικά καθώς περιλαμβάνει πολλές όψεις της σωματικής και κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου¹⁰⁴. Γίνεται λοιπόν δεκτό ότι αναπόσπαστο στοιχείο της έννοιας του ιδιωτικού βίου είναι η εξουσία αυτοπροσδιορισμού του, δηλαδή η εξουσία να αξιολογήσει ποιες πτυχές του ιδιωτικού του βίου θα αποκαλύψει σε τρίτους, εξουσία που περιλαμβάνει και το να αποφασίζει για τη διαγραφή των πληροφοριών που αφορούν το παρελθόν του¹⁰⁵. Όπως άλλωστε αναγνωρίζει το Συμβούλιο της Ευρώπης στη Σύσταση 13/2003 (αρχή 18)¹⁰⁶, το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικότητας περιλαμβάνει το δικαίωμα προστασίας της ταυτότητας του προσώπου σε σχέση με προγενέστερες παραβάσεις και μετά την ολοκλήρωση της δίκης¹⁰⁷.

Το Δικαστήριο στις αποφάσεις του δεν αναφέρεται ρητά στο δικαίωμα της λήθης και της συνακόλουθης υποχρέωσης των φορέων εκμετάλλευσης μηχανών αναζήτησης να διαγράφουν συνδέσμους, όμως σε αρκετές αποφάσεις του αναφέρεται έμμεσα στην ύπαρξη ενός τέτοιου δικαιώματος. Πιο συγκεκριμένα σε απόφασή του το Δικαστήριο έκρινε ότι ακόμα και αν είναι νόμιμη η συλλογή προσωπικών δεδομένων, η αποθήκευσή τους είναι αντίθετη προς την Σύμβαση, ασχέτως της μετέπειτα χρήσης τους¹⁰⁸. Περαιτέρω σε απόφασή του το Δικαστήριο, ασχολήθηκε με τη χρονική διάρκεια διατήρησης των προσωπικών δεδομένων, υπογραμμίζοντας ότι η επεξεργασία δεδομένων τα οποία αναφέρονται σε ένα μακρινό παρελθόν, εγείρουν επιφυλάξεις ως προς την ιδιωτική ζωή, ως εκ τούτου η τήρησή τους υπόκειται σε μια αυστηρή ανάλυση της αναγκαιότητάς της αναφορικά με τις απαιτήσεις μιας δημοκρατικής κοινωνίας¹⁰⁹. Σε άλλη απόφαση που αφορούσε την αποθήκευση δεδομένων στο πλαίσιο αστυνομικής έρευνας, το Δικαστήριο αφού έκρινε ότι η συγκέντρωση δακτυλικών αποτυπωμάτων και η μόνιμη αποθήκευσή τους σε μια εθνική βάση δεδομένων χωρίς μάλιστα την συναίνεση του υποκειμένου στο οποίο αφορούν αποτελούσε επέμβαση στην ιδιωτική του ζωή, δεδομένου ότι τα δακτυλικά αποτυπώματα εμπεριέχουν πληροφορίες που μπορούν να ταυτοποιήσουν ένα πρόσωπο, έκρινε ως μη νόμιμη την άρνηση των βρετανικών αρχών να καταστρέψουν μετά την παύση της ποινικής δίωξης τα δακτυλικά αποτυπώματα¹¹⁰.

Αντίστοιχα σε μετέπειτα υπόθεσή του το Δικαστήριο έκρινε επί απόρριψης αιτήματος των ελβετικών αστυνομικών αρχών να διαγράψουν καταχώριση από τα αρχεία τους. Πιο συγκεκριμένα, η υπόθεση αφορούσε Γαλλίδα υπήκοο που είχε καταχωρηθεί ως «πόρνη» στη βάση

¹⁰⁴ Ομοίως, σελ. 373 και τις εκεί παραπομπές στη νομολογία του ΕΔΔΑ.

¹⁰⁵ I. Ιγγλεζάκης, ό.π., σελ. 38.

¹⁰⁶ Σύσταση 13/2003, διαθέσιμη σε

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805df617, τελευταία πρόσβαση 8.9.2019.

¹⁰⁷ Βλ. και Φ. Παναγοπούλου – Κουτνατζή, *Το δικαίωμα στη λήθη στην εποχή της αβάσταχτης μνήμης. Σκέψεις αναφορικά με την πρόταση Κανονισμού προστασίας δεδομένων*, ΕφημΔΔ 2/2012, σελ. 264-278.

¹⁰⁸ ΕΔΔΑ Leander vs Sweden, απόφαση της 26.3.1987.

¹⁰⁹ ΕΔΔΑ Rotaru vs Romania, απόφαση της 4.5.2000.

¹¹⁰ ΕΔΔΑ S. and Marper vs UK, απόφαση της 4.12.2008.

δεδομένων της αστυνομίας της Γενεύης, καθώς μετά από σωματική έρευνα που πραγματοποίησαν οι αστυνομικοί διαπίστωσαν ότι η προσφεύγουσα έφερε πάνω της επαγγελματικές κάρτες που έγραφαν «*όμορφη κυρία γύρω στα τριάντα θα ήθελε να συναντήσει άντρα για κοινωνική συναναστροφή...τηλέφωνο...*». Παρά τα συνεχή αιτήματα της προσφεύγουσας για την εν λόγω καταχώριση και δεδομένου ότι η εν λόγω καταχώριση υπήρχε για περισσότερο από δέκα χρόνια παρόλο που η ίδια δεν καταδικάστηκε ποτέ από κανένα εθνικό δικαστήριο για το έγκλημα του αγοραίου έρωτα, η προσφεύγουσα ζήτησε την διαγραφή της εν λόγω καταχώρισης από τα αρχεία της αστυνομίας, όμως το αίτημά της απορρίφθηκε. Εν προκειμένω το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι τα δεδομένα της προσφεύγουσας διατηρήθηκαν με σκοπό την πρόληψη των εγκλημάτων και την προστασία των δικαιωμάτων των του κοινωνικού συνόλου. Ωστόσο έκρινε ότι η επίδικη λέξη που περιλαμβάνονταν στην καταχώριση θα μπορούσε να βλάψει τη φήμη της προσφεύγουσας και να καταστήσει πιο δύσκολη τη καθημερινότητά της, δεδομένου ότι τα δεδομένα που εμπεριέχονται στα αρχεία της αστυνομίας ενδέχεται να μεταφερθούν στις αρχές. Έλαβε δε ιδιαίτερα υπόψη ότι τα προσωπικά δεδομένα είχαν προσφάτως υποβληθεί σε αυτόματη επεξεργασία διευκολύνοντας έτσι σημαντικά την πρόσβαση και την περαιτέρω διάδοσή τους. Έτσι το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι εν προκειμένω υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης που προστατεύει το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής, καθώς θεώρησε πως η διατήρηση της επίδικης λέξης για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα ούτε δικαιολογημένη ήταν ούτε αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία.

ΜΕΡΟΣ Β: ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗ ΛΗΘΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ

1. ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

Φορείς του δικαιώματος είναι σύμφωνα με τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 17 του Κανονισμού, το υποκείμενο των δεδομένων. Ως υποκείμενο δεδομένων ορίζεται κάθε φυσικό πρόσωπο¹¹¹, που βρίσκεται εντός της ΕΕ ανεξάρτητα αν είναι πολίτης κράτους μέλους της ΕΕ ή τρίτου κράτους, δηλαδή ανεξαρτήτως ιθαγένειας ή τόπου διαμονής¹¹². Περαιτέρω ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα¹¹³ νοείται κάθε πληροφορία που αφορά το υποκείμενο των δεδομένων, ήτοι κάθε

¹¹¹ Όπως αναφέρεται στη σκέψη 14 του Κανονισμού «*Ο παρών κανονισμός δεν καλύπτει την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν νομικά πρόσωπα και ιδίως επιχειρήσεις συσταθείσες ως νομικά πρόσωπα, περιλαμβανομένων της επωνυμίας, του τύπου και των στοιχείων επικοινωνίας του νομικού προσώπου*».

¹¹² Σκέψη 14 Κανονισμού.

¹¹³ Όπως επισημαίνεται στη θεωρία ο όρος προσωπικά δεδομένα, δεν είναι ακριβής, καθώς πρόκειται για προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων και όχι για προστασία των δεδομένων. Β. Τζώρτζη, *Η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο πλαίσιο σύγκρουσης ασφάλειας και ελευθερίας στον ΧΕΑΔ*, σε: Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, *Προστασία των Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα*, εκδ. Σάκκουλα, 2018, σελ. 59.

πληροφορία που αφορά ταυτοποιημένο ή ταυτοποιήσιμο φυσικό πρόσωπο¹¹⁴, δηλαδή πρόσωπο που η ταυτότητά του είναι προδήλως ορισμένη ή μπορεί να εξακριβωθεί με τη χρήση διάφορων πληροφοριών, όπως βάσει αριθμού ταυτότητας ή βάσει ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την υπόστασή του από φυσική, βιολογική, ψυχολογική, οικονομική, πολιτιστική ή κοινωνική άποψη¹¹⁵. Ειδικότερα το ταυτοποιήσιμο φυσικό πρόσωπο είναι εκείνο του οποίου η ταυτότητα μπορεί να εξακριβωθεί, άμεσα ή έμμεσα, ιδίως μέσω αναφοράς σε αναγνωριστικό στοιχείο ταυτότητας, όπως όνομα, σε αριθμό ταυτότητας, σε δεδομένα θέσης, σε επιγραμμικό αναγνωριστικό ταυτότητας ή σε έναν ή περισσότερους παράγοντες που προσιδιάζουν στη σωματική, φυσιολογική, γενετική, ψυχολογική, οικονομική, πολιτιστική ή κοινωνική ταυτότητα του εν λόγω φυσικού προσώπου¹¹⁶¹¹⁷. Ο ορισμός λοιπόν της έννοιας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι ευρύτατος καλύπτοντας κάθε πληροφορία υπό δύο περιορισμούς πρώτον να αφορά σε φυσικό και όχι σε νομικό πρόσωπο και δεύτερον η ταυτότητα του προσώπου τον οποίο αφορούν τα δεδομένα να είναι γνωστή ή να μπορεί να προσδιοριστεί με άμεσο ή έμμεσο τρόπο¹¹⁸. Ο Κανονισμός εξαιρεί ρητώς από το προστατευτικό του πεδίο τους θανόντες, επιτρέποντας ωστόσο στα κράτη μέλη να προβλέπουν κανόνες για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αυτών¹¹⁹.

Ο Κανονισμός παρέχει ενισχυμένη προστασία στα παιδιά¹²⁰, γεγονός που αποτελεί καινοτομία του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου, δεδομένου ότι σχετική αναφορά απουσίαζε από τις διατάξεις της Οδηγίας 95/46/EK. Όπως μάλιστα επισημαίνεται και στο προοίμιο του Κανονισμού¹²¹ το δικαίωμα στη λήθη έχει ιδίως σημασία όταν το υποκείμενο των δεδομένων παρέσχε τη συγκατάθεσή του ως παιδί¹²², όταν δεν είχε πλήρη επίγνωση των κινδύνων που ενέχει

¹¹⁴ Άρθρο 4 στοιχ.1 Κανονισμού.

¹¹⁵ Άρθρο 2 Οδηγίας 95/46/EK.

¹¹⁶ Ομοίως.

¹¹⁷ Όπως επισημαίνεται στη σκέψη 26 του προοιμίου του Κανονισμού «Για να κριθεί κατά πόσον ένα φυσικό πρόσωπο είναι ταυτοποιήσιμο, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όλα τα μέσα τα οποία είναι ευλόγως πιθανό ότι θα χρησιμοποιηθούν, όπως για παράδειγμα ο διαχωρισμός του, είτε από τον υπεύθυνο επεξεργασίας είτε από τρίτο για την άμεση ή έμμεση εξακρίβωση της ταυτότητας του φυσικού προσώπου.»

¹¹⁸ Σ. Βλαχόπουλος, *Διαφάνεια της κρατικής δράσης και προστασία προσωπικών δεδομένων – Τα όρια μεταξύ αποκάλυψης και απόκρυψης στην εκτελεστική εξουσία*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2007, σελ. 53.

¹¹⁹ Σκέψη 27 του προοιμίου του Κανονισμού.

¹²⁰ Σύμφωνα με τη σκέψη 38 του προοιμίου του Κανονισμού «Τα παιδιά απαιτούν ειδική προστασία όσον αφορά τα δεδομένα τους προσωπικού χαρακτήρα, καθώς τα παιδιά μπορεί να έχουν μικρότερη επίγνωση των σχετικών κινδύνων, συνεπειών και εγγυήσεων και των δικαιωμάτων τους σε σχέση με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Αυτή η ειδική προστασία θα πρέπει να ισχύει ιδίως στη χρήση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με σκοπό την εμπορία ή τη δημιουργία προφίλ προσωπικότητας ή προφίλ χρήστη και τη συλλογή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα όσον αφορά παιδιά κατά τη χρήση υπηρεσιών που προσφέρονται άμεσα σε ένα παιδί. Η συγκατάθεση του γονέα ή κηδεμόνα δεν θα πρέπει να είναι απαραίτητη σε συνάρτηση με υπηρεσίες πρόληψης ή παροχής συμβουλών που προσφέρονται άμεσα σε ένα παιδί».

¹²¹ Σκέψη 65 του προοιμίου του Κανονισμού.

¹²² Για κριτική στη διάταξη του άρ. 8 του Κανονισμού αναφορικά με τη συγκατάθεση του παιδιού, βλ. μεταξύ άλλων Ε. Αθανασόπουλος, *Η γονική μέριμνα ως «λειτουργικό» δικαίωμα και θεσμός του Οικογενειακού Δικαίου και η προστασία της «παιδικής ηλικίας» υπό την Συντ. 21 § 1 – Αντισυνταγματικότητα του άρθ. 8 ΓενΚαν περί της συγκατάθεσης των ανηλίκων σε σχέση με τις υπηρεσίες...*, σε: ΕλλΔνη 2/2019, σ. 376-390.

η επεξεργασία, και θέλει αργότερα να αφαιρέσει τα συγκεκριμένα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, κυρίως από το Διαδίκτυο. Ως εκ τούτου το υποκείμενο των δεδομένων θα πρέπει να μπορεί να ασκήσει το εν λόγω δικαίωμα παρά το γεγονός ότι δεν είναι πλέον παιδί¹²³.

Όπως επισημαίνεται και στο προοίμιο του Κανονισμού¹²⁴ το δικαίωμα αυτό έχει ιδίως σημασία όταν το υποκείμενο των δεδομένων παρέσχε τη συγκατάθεσή του ως παιδί, όταν δεν είχε πλήρη επίγνωση των κινδύνων που ενέχει η επεξεργασία, και θέλει αργότερα να αφαιρέσει τα συγκεκριμένα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, κυρίως από το Διαδίκτυο. Το υποκείμενο των δεδομένων θα πρέπει να μπορεί να ασκήσει το εν λόγω δικαίωμα παρά το γεγονός ότι δεν είναι πλέον παιδί.

2. ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

Αποδέκτης του δικαιώματος είναι κατ' αρχήν ο υπεύθυνος επεξεργασίας από τον οποίο το υποκείμενο των δεδομένων έχει το δικαίωμα να ζητήσει τη διαγραφή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση και ο οποίος με τη σειρά του υποχρεούται να διαγράψει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση¹²⁵. Ως επεξεργασία ορίζεται *«κάθε πράξη ή σειρά πράξεων που πραγματοποιείται με ή χωρίς τη χρήση αυτοματοποιημένων μέσων, σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα ή σε σύνολα δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως η συλλογή, η καταχώριση, η οργάνωση, η διάρθρωση, η αποθήκευση, η προσαρμογή ή η μεταβολή, η ανάκτηση, η αναζήτηση πληροφοριών, η χρήση, η κοινολόγηση με διαβίβαση, η διάδοση ή κάθε άλλη μορφή διάθεσης, η συσχέτιση ή ο συνδυασμός, ο περιορισμός, η διαγραφή ή η καταστροφή¹²⁶»*. Ως υπεύθυνος επεξεργασίας ορίζεται *«το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, η δημόσια αρχή, η υπηρεσία ή άλλος φορέας που, μόνα ή από κοινού με άλλα, καθορίζουν τους σκοπούς και τον τρόπο της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα · όταν οι σκοποί και ο τρόπος της επεξεργασίας αυτής καθορίζονται από το δίκαιο της Ένωσης ή το δίκαιο κράτους μέλους, ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τα ειδικά κριτήρια για τον διορισμό του μπορούν να προβλέπονται από το δίκαιο της Ένωσης ή το δίκαιο κράτους μέλους»¹²⁷*. Σύμφωνα δε με τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 26 του Κανονισμού, σε περίπτωση που δύο ή περισσότεροι υπεύθυνοι

¹²³ Όπως επισημαίνεται στη θεωρία ακόμα και στις ΗΠΑ, όπου η ελευθερία του λόγου συνιστά συνταγματικό δικαίωμα με προεξέχουσα σημασία, το Κογκρέσο έχει ψηφίσει από το 1998 νόμο για την διαδικτυακή προστασία των παιδιών (Child Online Protection Act of 1998 - «COPA») με στόχο τον περιορισμό της προσβάσεως ανηλίκων σε διαδικτυακή πορνογραφία και την προστασία τους. Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, *Τα νέα δικαιώματα για τους πολίτες βάσει του Γενικού Κανονισμού προστασίας δεδομένων: μια πρώτη αποτίμηση και συνταγματική αξιολόγηση*, ΕφημΔΔ 1/2017, σελ. 81-98.

¹²⁴ Σκέψη 65 του προοιμίου του Κανονισμού.

¹²⁵ Άρθρο 17 παρ. 1 Κανονισμού.

¹²⁶ Άρθρο 4 στοιχ. 2 Κανονισμού.

¹²⁷ Άρθρο 4 στοιχ. 7 Κανονισμού.

επεξεργασίας καθορίζουν από κοινού τους σκοπούς και τα μέσα της επεξεργασίας, αποτελούν από κοινού υπευθύνους επεξεργασίας¹²⁸¹²⁹.

Ο ορισμός της έννοιας του «υπεύθυνου επεξεργασίας» στον Κανονισμό, ο οποίος είναι ταυτόσημος με τον ορισμό της προϊσχύουσας Οδηγίας 95/46 ΕΚ, είναι ιδιαίτερα ευρύς¹³⁰, γεγονός που καταδεικνύει πως αφενός πρόκειται για μια δυναμική έννοια αφετέρου ο νομοθέτης αντιλήφθηκε και αυτό που εύστοχα παρατηρείται και στη θεωρία, πως ο καθορισμός του υπευθύνου επεξεργασίας ιδίως στο συμμετοχικό διαδίκτυο δεν είναι καθόλου ευχερής¹³¹.

Σύμφωνα με τον ως άνω ορισμό στην έννοια του υπεύθυνου επεξεργασίας υπάγονται οι πάροχοι υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης, δεδομένου ότι καθορίζουν τους σκοπούς και τους τρόπους της επεξεργασίας των πληροφοριών που τα άτομα δημοσιεύουν και περαιτέρω τις ανταλλάσσουν με άλλους χρήστες καθώς και οι πάροχοι εφαρμογών σε υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης εφόσον αναπτύσσουν εφαρμογές τις οποίες επιλέγει ο χρήστης και υπό την προϋπόθεση ότι αυτές λειτουργούν πέραν των εφαρμογών του παρόχου¹³². Όπως επισημαίνεται από την Ομάδα εργασίας του άρθρου 29 για την προστασία των δεδομένων, «υπεύθυνος για την παραβίαση της προστασίας των δεδομένων είναι πάντοτε ο υπεύθυνος της επεξεργασίας, δηλαδή το νομικό πρόσωπο (εταιρεία ή δημόσιος φορέας) ή το φυσικό πρόσωπο που προσδιορίζεται τυπικά σύμφωνα με τα κριτήρια της οδηγίας. Εάν ένα φυσικό πρόσωπο το οποίο εργάζεται σε μια εταιρεία ή έναν δημόσιο φορέα χρησιμοποιεί δεδομένα για δικούς του στόχους, εκτός των δραστηριοτήτων της εταιρείας, το εν λόγω πρόσωπο θεωρείται *de facto* υπεύθυνος της επεξεργασίας και φέρει ευθύνη υπό την ιδιότητα αυτή»¹³³. Σύμφωνα με πάγια νομολογία του ΔΕΕ, υπεύθυνοι επεξεργασίας είναι και οι φορείς εκμετάλλευσης μηχανών αναζήτησης, ως τρίτοι που επεξεργάζονται τα δεδομένα, καθώς η δραστηριότητά τους συνίσταται στον εντοπισμό πληροφοριών που δημοσιεύουν ή αναρτούν στο διαδίκτυο τρίτοι, στην προσωρινή αποθήκευσή τους και στη μετέπειτα διάδοσή τους στους χρήστες του διαδικτύου με σειρά προτίμησης¹³⁴.

¹²⁸ Όπως επισημαίνεται στη Γνώμη 1/2010 της Ομάδας Εργασίας του άρθρου 29 για την προστασία δεδομένων, «καταρχάς, το γεγονός και μόνο ότι διαφορετικά υποκειμένα συνεργάζονται στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, για παράδειγμα σε μια αλληλουχία εργασιών, δεν συνεπάγεται ότι είναι από κοινού υπεύθυνοι της επεξεργασίας σε όλες τις περιπτώσεις, καθώς η ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ δύο μερών χωρίς να μοιράζονται στόχους ή τρόπο σε ένα κοινό σύνολο εργασιών πρέπει να θεωρείται απλώς ως μεταβίβαση δεδομένων μεταξύ χωριστών υπευθύνων της επεξεργασίας», διαθέσιμη σε https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2010/wp169_el.pdf.

¹²⁹ Όπως άλλωστε επισημαίνει το ΔΕΕ, η έννοια του υπεύθυνου επεξεργασίας δεν αφορά κατ' ανάγκη έναν και μόνο φορέα, αλλά μπορεί να αφορά πολλούς φορείς που μετέχουν στην επεξεργασία αυτή, με αποτέλεσμα καθένας από τους φορείς αυτούς να υπόκειται στις διατάξεις που ισχύουν για την προστασία των δεδομένων. ΔΕΕ C-210/16, σκ.29.

¹³⁰ Πράγματι, όπως έχει παγίως κρίνει το ΔΕΕ, ερμηνεύοντας την αντίστοιχη διάταξη της Οδηγίας 95/46/ΕΚ σκοπός της διατάξεως αυτής είναι να διασφαλιστεί, μέσω του ευρέος ορισμού της έννοιας «υπεύθυνος», αποτελεσματική και πλήρης προστασία των υποκειμένων των δεδομένων (απόφαση της 13ης Μαΐου 2014, Google Spain και Google, C-131/12 κ.ά.).

¹³¹ I. Γγγλεζάκης, ό.π., σελ. 124.

¹³² Ομοίως.

¹³³ Γνώμη 1/2010, ό.π.

¹³⁴ Βλ. ενδεικτικά C-131/12 κ.ά.

Περαιτέρω σε πρόσφατη απόφασή του το ΔΕΕ έκρινε πως κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 2, στοιχείο δ', της Οδηγίας, η έννοια «υπεύθυνος της επεξεργασίας», όπως ορίζεται με τη διάταξη αυτή, καλύπτει και τον διαχειριστή σελίδας που φιλοξενείται σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης¹³⁵. Ειδικότερα στην εν λόγω υπόθεση γερμανική εταιρία με ειδίκευση στον τομέα της εκπαίδευσης προσέφερε εκπαιδευτικές υπηρεσίες μέσω σελίδας στο Facebook. Οι διαχειριστές σελίδων, όπως η εν λόγω εταιρεία, μπορούν να λαμβάνουν ανώνυμα στατιστικά στοιχεία σχετικά με τους επισκέπτες των σελίδων αυτών, με τη βοήθεια του εργαλείου Facebook Insight, το οποίο τίθεται δωρεάν στη διάθεσή τους από το Facebook σύμφωνα με όρους χρήσεως μη δυνάμενους να τροποποιηθούν. Τα στοιχεία αυτά συλλέγονται χάρη σε αναγνωριστικά αρχεία (στο εξής: cookies) τα οποία διαθέτουν καθένα τον δικό του κωδικό χρήσεως, παραμένουν ενεργά επί δύο έτη και αποθηκεύονται από το Facebook στον σκληρό δίσκο του ηλεκτρονικού υπολογιστή ή σε οποιαδήποτε άλλη συσκευή των επισκεπτών της σελίδας. Ο κωδικός χρήσεως, ο οποίος μπορεί να συσχετιστεί με τα δεδομένα συνδέσεως των εγγεγραμμένων χρηστών του Facebook, συλλέγεται και υποβάλλεται σε επεξεργασία κατά το άνοιγμα των σελίδων. Ωστόσο όπως προέκυπτε από τα πραγματικά περιστατικά της εν λόγω υπόθεσης ούτε η εν λόγω γερμανική εταιρεία ούτε και η Facebook Ireland αναφέρθηκαν στην αποθήκευση και λειτουργία του επίμαχου cookie ή στην επακόλουθη επεξεργασία δεδομένων, τουλάχιστον κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα.

Η αρμόδια υπεύθυνη γερμανική αρχή για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, διέταξε την ως άνω γερμανική εταιρεία, να απενεργοποιήσει τη σελίδα που είχε δημιουργήσει στο Facebook, με απειλή χρηματικής ποινής σε περίπτωση μη συμμορφώσεως εντός της ταχθείσας προθεσμίας, με την αιτιολογία ότι ούτε η ίδια ούτε το Facebook ενημέρωναν τους επισκέπτες της σελίδας αυτής ότι το Facebook συνέλεγε, με τη χρήση cookies, πληροφορίες προσωπικού χαρακτήρα που τους αφορούν και ότι, στη συνέχεια, πραγματοποιούνταν επεξεργασία των πληροφοριών αυτών. Η γερμανική εταιρεία υπέβαλε ένσταση κατά της ως άνω αποφάσεως, υποστηρίζοντας, κατ' ουσίαν, ότι δεν ήταν υπεύθυνη, βάσει του εφαρμοστέου επί της προστασίας δεδομένων δικαίου, ούτε για την επεξεργασία των δεδομένων από το Facebook ούτε για τα cookies που αυτό τοποθετεί, η ένσταση απερρίφθη και το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο της Γερμανίας, στο οποίο η απόφαση ήχθη ενώπιον του στο στάδιο της αναίρεσης, το οποίο και έθεσε μεταξύ άλλων και προδικαστικό ερώτημα, με το οποίο ζητά να διευκρινιστεί αν οι ως άνω διατάξεις της Οδηγίας, που αφορούν τον υπεύθυνο επεξεργασίας, έχουν την έννοια ότι δεν αποκλείουν να ευθύνεται, σε περίπτωση παραβάσεως των κανόνων περί προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ένας φορέας, υπό την ιδιότητα του διαχειριστή σελίδας σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης, λόγω της

¹³⁵ Απόφαση του Δικαστηρίου (τμήμα μείζονος συνθέσεως) της 5ης Ιουνίου 2018 (Υπόθεση C-210/16).

επιλογής του να χρησιμοποιήσει το εν λόγω μέσο κοινωνικής δικτύωσης για τη διάδοση των προτεινόμενων από αυτόν πληροφοριών.

Το Δικαστήριο αρχικά στην εν λόγω υπόθεση τόνισε, ότι η Facebook Inc. και, σε επίπεδο Ένωσης, η Facebook Ireland είναι αυτές που, κατά κύριο λόγο, καθορίζουν τους σκοπούς και τον τρόπο της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των χρηστών του Facebook, καθώς και των επισκεπτών των σελίδων που φιλοξενούνται στο Facebook, και, συνεπώς, εμπίπτουν στην έννοια «υπεύθυνος της επεξεργασίας», κατά το άρθρο 2, στοιχείο δ', της Οδηγίας. Για να θεωρηθεί δε υπεύθυνος επεξεργασίας ο διαχειριστής σελίδας στο Facebook (εν προκειμένω η εν λόγω γερμανική εταιρεία), θα πρέπει να εξεταστεί αν και σε ποιο βαθμό συμβάλλει, στο πλαίσιο της σελίδας αυτής, στον καθορισμό, από κοινού με τη Facebook Ireland και τη Facebook Inc., των σκοπών και του τρόπου επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων των επισκεπτών της εν λόγω σελίδας¹³⁶.

Το Δικαστήριο, εν προκειμένω διαπιστώνει ότι διαχειριστής σελίδας, όπως είναι εν λόγω γερμανική εταιρεία, εμπίπτει στην έννοια του «υπεύθυνου επεξεργασίας» σε επίπεδο Ένωσης, από κοινού με την Facebook εν προκειμένω της Ιρλανδίας, για την επεξεργασία των επίμαχων δεδομένων, καθώς ο εν λόγω διαχειριστής συμμετέχει, μέσω της επιλογής των σχετικών ρυθμίσεων (η οποία αποτελεί συνάρτηση, μεταξύ άλλων, του κοινού-στόχου, καθώς και των σκοπών διαχείρισης ή προώθησης των δραστηριοτήτων του), στον καθορισμό των σκοπών και του τρόπου επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των επισκεπτών της σελίδας του¹³⁷.

Ειδικότερα, ο διαχειριστής της σελίδας μπορεί να ζητήσει να λάβει σε ανωνυμοποιημένη μορφή, ως εκ τούτου να ζητήσει να τύχουν επεξεργασίας, δημογραφικά δεδομένα που αφορούν το κοινό-στόχο και ιδίως δεδομένα σχετικά με τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά του από απόψεως ηλικίας, φύλου, προσωπικής και επαγγελματικής κατάστασης, πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο ζωής και τα ενδιαφέροντα του κοινού-στόχου (συμπεριλαμβανομένων των πληροφοριών σχετικά με τις αγορές και την αγοραστική συμπεριφορά στο διαδίκτυο των επισκεπτών της σελίδας του καθώς και με τις κατηγορίες προϊόντων ή υπηρεσιών που τους ενδιαφέρουν περισσότερο), καθώς και γεωγραφικά δεδομένα που παρέχουν στον διαχειριστή της σελίδας τη δυνατότητα να αποφασίζει πού θα πραγματοποιήσει ειδικές προσφορές ή πού θα διοργανώσει εκδηλώσεις και, γενικότερα, να κατευθύνει αποτελεσματικότερα τις προτεινόμενες από αυτόν πληροφορίες. Ως εκ τούτου η εκ μέρους του διαχειριστή της σελίδας χρήση της πλατφόρμας που παρέχει το Facebook με σκοπό την αξιοποίηση των σχετικών υπηρεσιών δεν τον απαλλάσσει από την τήρηση των υποχρεώσεων

¹³⁶ Σκέψεις 30-31.

¹³⁷ Σκέψη 36.

του όσον αφορά την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ευθύνονται δε από κοινού¹³⁸.

Σύμφωνα με τη διάταξη της παρ. 2 στοιχ. γ' του άρθρου 2 του Κανονισμού, από το πλαίσιο εφαρμογής του εξαιρείται η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από φυσικό πρόσωπο στο πλαίσιο αποκλειστικά προσωπικής ή οικιακής δραστηριότητας¹³⁹¹⁴⁰. Όπως επισημαίνεται στη θεωρία τίθεται το ζήτημα εάν οι χρήστες των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης που μεταφορτώνουν προσωπικά δεδομένα τρίτων μπορούν να χαρακτηριστούν ως υπεύθυνοι επεξεργασίας ή αν οι δραστηριότητές τους εμπίπτουν στην ως άνω εξαίρεση του Κανονισμού¹⁴¹. Σύμφωνα με την ομάδα του άρθρου 29, η χρήση των εν λόγω υπηρεσιών εμπίπτει στην εξαίρεση αυτή, εκτός από τις περιπτώσεις που ο χρήστης μιας υπηρεσίας κοινωνικής δικτύωσης ενεργεί εκ μέρους μιας εταιρείας ή ενός οργανισμού, ή χρησιμοποιεί την εν λόγω υπηρεσία κυρίως ως πλατφόρμα για την επιδίωξη διαφημιστικών, πολιτικών ή φιλανθρωπικών στόχων ή όταν οι χρήστες έχουν αποκτήσει μεγάλο αριθμό επαφών, πολλές από τις οποίες τους είναι άγνωστες¹⁴². Κρίσιμο λοιπόν φαίνεται να είναι το εύρος της δραστηριότητας του χρήστη, ο κύκλος των προσώπων που έχουν πρόσβαση σε αυτά καθώς και οι σκοποί επεξεργασίας των δεδομένων.

3. ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

3.1. ΓΕΝΙΚΑ

Το δικαίωμα στη λήθη, όπως κατοχυρώνεται στον Κανονισμό, περιλαμβάνει, το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων να ζητήσει από τον υπεύθυνο επεξεργασίας τη διαγραφή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, το δικαίωμα να ζητήσει τη μη περαιτέρω διάδοσή τους αλλά και το δικαίωμα να ζητήσει από τρίτους, μέσω του υπεύθυνου επεξεργασίας, τη διαγραφή τυχόν συνδέσμων με τα δεδομένα αυτά ή αντιγραφών ή αναπαραγωγών των εν λόγω δεδομένων

¹³⁸ Σκέψη 37-38.

¹³⁹ Όπως επισημαίνεται και στη σκέψη 18 του Προοιμίου του «Ο παρών κανονισμός δεν εφαρμόζεται στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από φυσικό πρόσωπο στο πλαίσιο αποκλειστικά προσωπικής ή οικιακής δραστηριότητας και άρα χωρίς σύνδεση με κάποια επαγγελματική ή εμπορική δραστηριότητα. Οι προσωπικές ή οικιακές δραστηριότητες θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν την αλληλογραφία και την τήρηση αρχείου διευθύνσεων ή την κοινωνική δικτύωση και την επιγραμμική δραστηριότητα που ασκείται στο πλαίσιο τέτοιων δραστηριοτήτων. Ωστόσο, ο παρών κανονισμός εφαρμόζεται σε υπευθύνους επεξεργασίας ή εκτελούντες την επεξεργασία οι οποίοι παρέχουν τα μέσα επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για τέτοιες προσωπικές ή οικιακές δραστηριότητες».

¹⁴⁰ Επισημαίνεται πως για την εν λόγω διάταξη κατά τη δημόσια συζήτηση επί του σχεδίου Κανονισμού εκφράστηκε η ένσταση πως η διατήρηση μιας τέτοιας ευρείας εξαίρεσης θα συνιστούσε μείζονα κίνδυνο για την προστασία των δεδομένων καθώς δεν θα υπήρχε ένα νομικό εργαλείο επιβολής των αρχών της στην διαδικτυακή δραστηριότητα των προσώπων. Λ. Μήτρου, *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, εκδ. Σάκκουλα, 2017, σελ.56.

¹⁴¹ I. Ιγγλεζάκης, ό.π., σελ. 126.

¹⁴² Ομοίως και εκεί αναφορά σε ομάδας εργασίας του άρθρου 29, Γνώμη 5/2009, σελ. 7.

προσωπικού χαρακτήρα¹⁴³, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις που τίθενται στη διάταξη του άρθρου 17¹⁴⁴.

Πιο συγκεκριμένα, ο υπεύθυνος επεξεργασίας υποχρεούται να διαγράψει τα δεδομένα¹⁴⁵, εφόσον α) τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι πλέον απαραίτητα σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους συλλέχθηκαν ή υποβλήθηκαν κατ' άλλο τρόπο σε επεξεργασία¹⁴⁶, β) το υποκείμενο των δεδομένων ανακαλεί τη συγκατάθεση¹⁴⁷ επί της οποίας βασίζεται η επεξεργασία και δεν υπάρχει άλλη νομική βάση για την επεξεργασία, γ) το υποκείμενο των δεδομένων αντιτίθεται στην επεξεργασία και δεν υπάρχουν επιτακτικοί και νόμιμοι λόγοι για την επεξεργασία ή το υποκείμενο των δεδομένων αντιτίθεται στην επεξεργασία για σκοπούς απευθείας εμπορικής προώθησης¹⁴⁸¹⁴⁹, δ) τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα υποβλήθηκαν σε επεξεργασία παράνομα, ε) τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να διαγραφούν, ώστε να τηρηθεί νομική υποχρέωση βάσει του ενωσιακού δικαίου ή του δικαίου κράτους μέλους, στην οποία υπόκειται ο υπεύθυνος επεξεργασίας, στ) τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα έχουν συλλεχθεί σε σχέση με

¹⁴³ Όπως επισημαίνεται στη σκέψη 66 του Προοιμίου του Κανονισμού «για να ενισχυθεί το δικαίωμα στη λήθη στο επιγραμμικό περιβάλλον, το δικαίωμα διαγραφής θα πρέπει επίσης να επεκταθεί με τέτοιο τρόπο ώστε ο υπεύθυνος επεξεργασίας ο οποίος δημοσιοποίησε τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα να υποχρεούται να ενημερώνει τους υπευθύνους επεξεργασίας που επεξεργάζονται τα εν λόγω δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα ώστε να διαγράψουν οποιοσδήποτε συνδέσμο ή αντίγραφο ή αναπαραγωγή των εν λόγω δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Όταν το πράττει, ο εν λόγω υπεύθυνος επεξεργασίας θα πρέπει να λαμβάνει εύλογα μέτρα, λαμβάνοντας υπόψη τη διαθέσιμη τεχνολογία και τα μέσα που έχει στη διάθεσή του ο υπεύθυνος επεξεργασίας, μεταξύ άλλων και τεχνικά μέτρα, ώστε να ενημερωθούν οι υπεύθυνοι επεξεργασίας που επεξεργάζονται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα σχετικά με το αίτημα του υποκειμένου των δεδομένων».

¹⁴⁴ Άρθρο 17 παρ. 1 και 2 Κανονισμού.

¹⁴⁵ Η υποχρέωση του υπεύθυνου επεξεργασίας να προβεί στη διαγραφή των δεδομένων είναι απρόθεσμη, καθώς η ως άνω διάταξη δεν προβλέπει προθεσμία ωστόσο, όπως προκύπτει από το γράμμα του νόμου, πρέπει να διενεργείται άμεσα, μόλις διαπιστωθεί από την αρμόδια αρχή ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 17 § 1 και το αργότερο, με την εξέταση του αιτήματος διαγραφής των δεδομένων εκ μέρους του πρόσωπου στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα. Το υποκείμενο των εν λόγω δεδομένων δύναται να ασκήσει το δικαίωμα πρόσβασης, σύμφωνα με το άρθρο 15 ζητώντας να μάθει, αν πραγματοποιήθηκε η διαγραφή δεδομένων που τον αφορούν Ι. Ιγγλεζάκης, ό.π., σελ.190.

¹⁴⁶ Όπως επισημαίνεται στη θεωρία η εν λόγω προϋπόθεση που θέτει ο Κανονισμός, διαφέρει ουσιαστικά από την προγενέστερη αντίστοιχη διάταξη (άρ. 12 παρ. 2) της Οδηγίας 95/46 ΕΚ, καθώς δεν περιορίζει το δικαίωμα διαγραφής μόνο στις περιπτώσεις που η επεξεργασία δεν είναι σύνομη με τις διατάξεις του Κανονισμού, αλλά ορίζει ότι κατοχυρώνεται και όταν εκλείπει η αναγκαιότητα για την επεξεργασία των δεδομένων, έστω δηλαδή και αν έχουν τύχει επεξεργασίας κατά το νόμιμο τρόπο, διευρύνοντας έτσι το προστατευτικό πεδίο του δικαιώματος. Ι. Ιγγλεζάκης, ό.π., σελ. 134.

¹⁴⁷ Όπως προκύπτει από την εν λόγω διάταξη αλλά και την ερμηνεία αυτής με υπό το φως της διατάξης της παρ. 3 του Κανονισμού, που ορίζει ότι το υποκείμενο των δικαιωμάτων μπορεί να ανακαλέσει την συγκατάθεσή του ανά πάσα στιγμή, η ανάκληση της συγκατάθεσης δεν απαιτείται να γίνεται κατόπιν επίκλησης ορισμένου λόγου.

¹⁴⁸ Σύμφωνα με τις διατάξεις των παρ. 1 και 2 του άρθρου 21 του Κανονισμού «1. Το υποκείμενο των δεδομένων δικαιούται να αντιτάσσεται, ανά πάσα στιγμή και για λόγους που σχετίζονται με την ιδιαίτερη κατάστασή του, στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, η οποία βασίζεται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο ε) ή στ), περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ βάσει των εν λόγω διατάξεων. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν υποβάλλει πλέον τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα σε επεξεργασία, εκτός εάν ο υπεύθυνος επεξεργασίας καταδειξει επιτακτικούς και νόμιμους λόγους για την επεξεργασία οι οποίοι υπερσχύουν των συμφερόντων, των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του υποκειμένου των δεδομένων ή για τη θεμελίωση, άσκηση ή υποστήριξη νομικών αξιώσεων. 2. Εάν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα υποβάλλονται σε επεξεργασία για σκοπούς απευθείας εμπορικής προώθησης, το υποκείμενο των δεδομένων δικαιούται να αντιταχθεί ανά πάσα στιγμή στην επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν για την εν λόγω εμπορική προώθηση, περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, εάν σχετίζεται με αυτήν την απευθείας εμπορική προώθηση».

¹⁴⁹ Το αντίστοιχο δικαίωμα αντίταξης στην Οδηγία 95/46/ΕΚ κατοχυρώνεται στη διάταξη του άρθρου 14.

την προσφορά υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών που αναφέρονται στο άρθρο 8 παράγραφος 1 Κανονισμού, δηλαδή σε σχέση με την προσφορά υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών απευθείας σε παιδί¹⁵⁰. Όπως επισημαίνεται στη θεωρία η ειδοποιός διαφορά του δικαιώματος, όπως κατοχυρώνεται στον Κανονισμό, έγκειται στην «αναδρομικότητά» του, καθώς δεν παύει ή αναστέλλεται απλώς η επεξεργασία μιας πληροφορίας αλλά απαλείφεται η πληροφορία αυτή, με αποτέλεσμα να αλλάζει η διαγραφή την έκταση της επεξεργασίας¹⁵¹.

Νέα συμβολή του Κανονισμού σε επίπεδο προστασίας θεωρείται και η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 17 σύμφωνα με την οποία *«Όταν ο υπεύθυνος επεξεργασίας έχει δημοσιοποιήσει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και υποχρεούται σύμφωνα με την παράγραφο 1 να διαγράψει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, ο υπεύθυνος επεξεργασίας, λαμβάνοντας υπόψη τη διαθέσιμη τεχνολογία και το κόστος εφαρμογής, λαμβάνει εύλογα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων των τεχνικών μέτρων, για να ενημερώσει τους υπευθύνους επεξεργασίας που επεξεργάζονται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, ότι το υποκείμενο των δεδομένων ζήτησε τη διαγραφή από αυτούς τους υπευθύνους επεξεργασίας τυχόν συνδέσμων με τα δεδομένα αυτά ή αντιγράφων ή αναπαραγωγών των εν λόγω δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα»*. Η διάταξη αυτή επισημαίνεται πως επιδιώκει να αντιμετωπίσει το φαινόμενο της ψηφιακής διάχυσης και της αναπαραγωγής ενός περιεχομένου σε περισσότερους δικτυακούς τόπους¹⁵². Μάλιστα ο υπεύθυνος επεξεργασίας θα πρέπει σε κάθε περίπτωση που τίθεται το σχετικό αίτημα διαγραφής να είναι σε θέση να αποδείξει είτε την επάρκεια των μέτρων που έλαβε είτε τον μη εύλογο χαρακτήρα του αιτήματος, να δικαιολογήσει δηλαδή την αδυναμία ανταπόκρισης στη σχετική υποχρέωση¹⁵³. Ωστόσο η εφαρμοσιμότητα του δικαιώματος στη λήθη στην πράξη παρίσταται ιδιαίτερα δύσκολη γι' αυτό και η νομολογία του ΔΕΕ και η συνακόλουθη διοικητική πρακτική των Αρχών που επιλαμβάνονται αιτημάτων, το προσεγγίζουν ως το δικαίωμα το υποκειμένου των δεδομένων να αιτηθεί στους φορείς εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης τη διαγραφή συνδέσμων που το αφορούν.

¹⁵⁰ Σύμφωνα με τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 8 του Κανονισμού *«Όταν εφαρμόζεται το άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο α), σε σχέση με την προσφορά υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών απευθείας σε παιδί, η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα παιδιού είναι σύννομη εάν το παιδί είναι τουλάχιστον 16 χρονών. Εάν το παιδί είναι ηλικίας κάτω των 16 ετών, η επεξεργασία αυτή είναι σύννομη μόνο εάν και στον βαθμό που η εν λόγω συγκατάθεση παρέχεται ή εγκρίνεται από το πρόσωπο που έχει τη γονική μέριμνα του παιδιού. Τα κράτη μέλη δύναται να προβλέπουν διά νόμου μικρότερη ηλικία για τους εν λόγω σκοπούς, υπό την προϋπόθεση ότι η εν λόγω μικρότερη ηλικία δεν είναι κάτω από τα 13 έτη»*.

¹⁵¹ Λ. Μήτρου, *«Το δικαίωμα στη λήθη» στον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων: μια απόπειρα οριοθέτησης*, σε: Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, *Προστασία των Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα*, εκδ. Σάκκουλα, 2018, σελ. 44.

¹⁵² Ομοίως, σελ. 45.

¹⁵³ Ομοίως.

3.2. Η ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΜΗΧΑΝΗΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗΣ ΓΙΑ ΔΙΑΓΡΑΦΗ ΣΥΝΔΕΣΜΩΝ

Το δικαίωμα στη λήθη, όπως κατοχυρώνεται στον Κανονισμό, περιλαμβάνει το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων να ζητήσει από τον υπεύθυνο επεξεργασίας, στην έννοια του οποίου περιλαμβάνονται όπως προαναφέρθηκε οι φορείς εκμετάλλευσης μηχανών αναζήτησης, να ζητεί από τις μηχανές αναζήτησης να απαλείφουν (de – listing) από τον κατάλογο αποτελεσμάτων που εμφανίζεται κατόπιν αναζήτησης που έχει διενεργηθεί με βάση το ονοματεπώνυμό του, συνδέσμους προς δημοσιευμένες από τρίτους ιστοσελίδες που περιέχουν πληροφορίες σχετικές με το πρόσωπο αυτό. Το εν λόγω δικαίωμα αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά στην προαναφερόμενη απόφαση του ΔΕΕ Google Spain¹⁵⁴. Παράλληλα με την απόφαση αυτή, το ΔΕΕ ανέδειξε και την ιδιαιτερότητα και συνάμα επικινδυνότητα των μηχανών αναζήτησης¹⁵⁵ καθώς «η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, την οποία πραγματοποιεί ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης, ενδέχεται να θίγει σημαντικά τα θεμελιώδη δικαιώματα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όταν η αναζήτηση μέσω της μηχανής αυτής πραγματοποιείται με βάση το ονοματεπώνυμο φυσικού προσώπου, εφόσον η εν λόγω επεξεργασία παρέχει τη δυνατότητα σε οποιονδήποτε χρήστη του διαδικτύου να αποκτά, μέσω του καταλόγου αποτελεσμάτων, μια συστηματική επισκόπηση των διαθέσιμων στο διαδίκτυο πληροφοριών σχετικά με το εν λόγω πρόσωπο, οι οποίες αφορούν δυνητικά διάφορες πτυχές της ιδιωτικής του ζωής και θα ήταν αδύνατο ή εξαιρετικά δυσχερές να διασταυρωθούν χωρίς τη μηχανή αναζήτησης, και κατά τον τρόπο αυτό, να σχηματίζει ένα, κατά το μάλλον ή ήττον, λεπτομερές προφίλ του προσώπου αυτού. Εξάλλου, οι συνέπειες που έχει η επέμβαση στα προαναφερθέντα δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων διογκώνονται λόγω του σημαντικού ρόλου που διαδραματίζουν το διαδίκτυο και οι μηχανές αναζήτησης στη σύγχρονη κοινωνία, με αποτέλεσμα οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στον κατάλογο αποτελεσμάτων να είναι προσβάσιμες ανά πάσα στιγμή και από οποιοδήποτε σημείο»¹⁵⁶.

Πρέπει να επισημανθεί ότι με βάση την ως άνω απόφαση του ΔΕΕ τα υποκείμενα των δεδομένων δεν υποχρεούνται να ασκήσουν τα δικαιώματά τους προς τον αρχικό διαδικτυακό τόπο όπου

¹⁵⁴ Σύμφωνα με την σκέψη 89 της απόφασης: «Τα άρθρα 12, στοιχείο β' και 14, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46 έχουν την έννοια ότι, προκειμένου να προστατευθούν τα δικαιώματα που προβλέπουν οι διατάξεις αυτές και εφόσον πληρούνται πράγματι οι οριζόμενες από αυτές προϋποθέσεις, ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης υποχρεούται να απαλείφει από τον κατάλογο αποτελεσμάτων, ο οποίος εμφανίζεται κατόπιν αναζήτησης που έχει διενεργηθεί με βάση το ονοματεπώνυμο ενός προσώπου, συνδέσμους προς δημοσιευμένες από τρίτους ιστοσελίδες που περιέχουν πληροφορίες σχετικές με το πρόσωπο αυτό, και στην περίπτωση κατά την οποία το ονοματεπώνυμο αυτό ή οι πληροφορίες αυτές δεν έχουν διαγραφεί προηγουμένως ή ταυτοχρόνως από τις ως άνω ιστοσελίδες, η υποχρέωση δε αυτή ισχύει ακόμα και όταν αυτή καθαυτή η δημοσίευση των επίμαχων πληροφοριών στις εν λόγω ιστοσελίδες είναι νόμιμη».

¹⁵⁵ Σ. Βλαχόπουλος, σχόλιο σε ΔΕΕ της 13.5.2014, C-131/12, Google Spain SL, Google Inc. Agencia Espanola de Proteccion de Datos (AEPD), Mario Costeja Gonzalez, ΔιΔικ 3/2014, σελ. 831-856.

¹⁵⁶ Σκέψη 80 της απόφασης Google Spain.

υπάρχει η ανάρτηση για να μπορούν να τα ασκήσουν κατόπιν και έναντι των μηχανών αναζήτησης¹⁵⁷. Συνεπώς, η επεξεργασία που πραγματοποιείται στο πλαίσιο της δραστηριότητας της μηχανής αναζήτησης πρέπει να διακριθεί από εκείνη που διενεργείται από τους εκδότες ιστοσελίδων. Στην περίπτωση δε που ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα αναζήτησης διαγραφεί από τον κατάλογο αποτελεσμάτων το αρχικό περιεχόμενο δεν αλλάζει και συνεχίζει να είναι διαθέσιμο και οποιοσδήποτε μπορεί να έχει πρόσβαση είτε μέσω της αρχικής σελίδας στην οποία υπάρχει η πληροφορία είτε μέσω της μηχανής αναζήτησης επιλέγοντας άλλες λέξεις κλειδιά. Ο ενδιαφερόμενος μπορεί να αιτηθεί στον φορέα εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης τη διαγραφή των εν λόγω συνδέσμων συμπληρώνοντας το σχετικό έντυπο που διαθέτει αυτός (ο φορέας), ο τελευταίος δε με τη σειρά του εξετάζει το αίτημα αποφαινόμενος επί τη βάση ορισμένων κριτηρίων.

Μετά την προαναφερόμενη απόφαση του ΔΕΕ η Ομάδα Εργασίας του άρθρου 29 της Οδηγίας¹⁵⁸, στη Γνώμη του WP 225, 26-11-2014¹⁵⁹, διαμόρφωσε έναν κατάλογο κοινών κριτηρίων αξιολόγησης για τον χειρισμό από τις ευρωπαϊκές αρχές προστασίας δεδομένων των σχετικών προσφυγών που υποβάλλονται στα εθνικά γραφεία τους μετά την άρνηση διαγραφής - κατάργησης συνδέσμων από μηχανές αναζήτησης. Ο κατάλογος αυτός των κοινών κριτηρίων αξιολόγησης αποτελεί το πλαίσιο που οι Εθνικές Αρχές Προστασίας Δεδομένων εφαρμόζουν κατά τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αλλά και το οποίο μπορούν από κοινού να εμπλουτίσουν αξιοποιώντας την εμπειρία που θα αποκομίζουν με την πάροδο του χρόνου. Τα κοινά κριτήρια αξιολόγησης συναρτώνται με τα παρακάτω ερωτήματα: 1. Το αποτέλεσμα αναζήτησης αφορά φυσικό πρόσωπο, δηλαδή άτομο; Και το αποτέλεσμα αναζήτησης εμφανίζεται με βάση το όνομα του υποκειμένου των δεδομένων; 2. Το υποκείμενο των δεδομένων διαδραματίζει ρόλο στη δημόσια ζωή; Είναι δημόσιο πρόσωπο; 3. Το υποκείμενο των δεδομένων είναι ανήλικος; 4. Τα δεδομένα είναι ακριβή; 5. Τα δεδομένα είναι συναφή κι όχι περισσότερα από όσα χρειάζονται; 6. Αφορούν την επαγγελματική ζωή του υποκειμένου; 7. Το αποτέλεσμα της αναζήτησης συνδέεται

¹⁵⁷ Αξίζει να σημειωθεί πως μετά την απόφαση Google Spain οι αρχές προστασίας προσωπικών δεδομένων του Ηνωμένου Βασιλείου ζήτησαν από τη Google να αφαιρέσει, στα πλαίσια του δικαιώματος στη λήθη, και τους συνδέσμους προς άρθρα ειδήσεων τα οποία αναφέρονται στα αιτήματα που έγιναν για την αφαίρεση. Βλ. *Δικαίωμα στη λήθη: Οι βρετανικές αρχές ζητούν από τη Google την απομάκρυνση των άρθρων που αναφέρονται σε αιτήματα αφαίρεσης*, διαθέσιμο σε www.lawspot.gr, (τελευταία πρόσβαση 10.9.2019).

¹⁵⁸ Η ομάδα εργασίας του άρθρου 29 αντικαταστάθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων (ΕΣΠΔ), που προβλέφθηκε από τον Κανονισμό (άρθρα 60 επ.). Το Συμβούλιο είναι ένας ανεξάρτητος ευρωπαϊκός οργανισμός, ο οποίος συμβάλλει στη συνεκτική εφαρμογή των κανόνων προστασίας δεδομένων σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση και προάγει τη συνεργασία μεταξύ των αρχών προστασίας δεδομένων της ΕΕ. τις 25 Μαΐου 2018 το ΕΣΠΔ ενέκρινε τις κατευθυντήριες γραμμές που εξέδωσε η Ομάδα εργασίας του άρθρου 29 σε σχέση με τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων. Αναλυτικά για το Συμβούλιο βλ. https://edpb.europa.eu/about-edpb/about-edpb_el.

Το ΕΣΠΔ απαρτίζεται από εκπροσώπους των εθνικών αρχών προστασίας δεδομένων και από τον.

¹⁵⁹ Διαθέσιμο σε https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2014/wp225_en.pdf

με πληροφορίες που φέρεται να συνιστούν ρητορική μίσους/συκοφαντία/δυσφήμιση ή ανάλογα αδικήματα στον τομέα της έκφρασης κατά του προσφεύγοντος; 8. Τα δεδομένα αντικατοπτρίζουν προσωπική γνώμη ή φαίνεται να είναι επιβεβαιωμένο γεγονός; 9. Είναι ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα; 10. Είναι τα δεδομένα επικαιροποιημένα; Τα στοιχεία διατίθενται για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από όσο απαιτείται για τον επιδιωκόμενο σκοπό; 11. Η δημοσιοποίηση των δεδομένων έχει δυσανάλογες αρνητικές επιπτώσεις για την ιδιωτική ζωή του υποκειμένου των δεδομένων; 12. Το αποτέλεσμα της αναζήτησης συνδέεται με πληροφορίες που θέτουν το υποκείμενο των δεδομένων σε κίνδυνο; 13. Ποιες είναι οι εν γένει περιστάσεις υπό τις οποίες δημοσιεύτηκαν τα δεδομένα; Δημοσιοποιήθηκαν τα δεδομένα αυτά από το ίδιο το υποκείμενο; Θα μπορούσε να υπάρξει εύλογη προσδοκία από το υποκείμενο ότι τα δεδομένα θα δημοσιοποιηθούν; 14. Το αρχικό κείμενο έχει δημοσιευθεί στο πλαίσιο δημοσιογραφικών σκοπών; 15. Ο εκδότης των δεδομένων έχει τη νομική δύναμη ή τη νομική υποχρέωση να καθιστά τα δεδομένα διαθέσιμα στο κοινό; 16. Τα δεδομένα αφορούν σε ποινικό αδίκημα;

Την ίδια κατεύθυνση ως προς το δικαίωμα διαγραφής ακολουθούν και οι αποφάσεις της ελληνικής ΑΠΔΠΧ, όπου σε προσφυγές κατά τις Google αναγνώρισε ένα δικαίωμα διαγραφής από τα αποτελέσματα μηχανών αναζήτησης, στηριζόμενες στην απόφαση του ΔΕΕ Google Spain¹⁶⁰ και τις κατευθυντήριες γραμμές που εξέδωσε η Ομάδα Εργασίας του άρθρου 29 της Οδηγίας 95/46/ΕΚ¹⁶¹.

Πιο συγκεκριμένα στην υπ' αρ. 74/2018 απόφασή της¹⁶² η ΑΠΔΠΧ έκρινε επί προσφυγής που υπέβαλε ενώπιον της προσφεύγουσα ιδιώτης, κατά της κατά της άρνησης της Google Inc να καταργήσει σύνδεσμο, ο οποίος εμφανίζεται στα αποτελέσματα αναζήτησης με βάση το ονοματεπώνυμο της. Η προσφεύγουσα απέστειλε στην Google Inc συμπληρωμένη τη σχετική φόρμα με το ονοματεπώνυμο της ζητώντας να διαγραφεί σύνδεσμος που παραπέμπει στην ιστοσελίδα του Εθνικού Τυπογραφείου, όπου δημοσιεύτηκε, σύμφωνα με τις οικείες διατάξεις, σε περίληψη το προεδρικό διάταγμα απονομής χάριτος, με το οποίο, μεταξύ των άλλων, αίρονται οι «κατά νόμο συνέπειες, που απορρέουν καταδίκη της, προκειμένου να μην αποτελεί κώλυμα για τον διορισμό της στο Δημόσιο (ευρύτερο δημόσιο – ιδιωτικό τομέα), καθώς και του επαγγέλματος

¹⁶⁰ Βλ. ανωτέρω.

¹⁶¹ Όπως εύστοχα παρατηρείται στη θεωρία, η νομολογία των δικαστηρίων και η διοικητική πρακτική ανεξαρτήτων αρχών οριοθέτησαν το δικαίωμα διαγραφής σε ένα δικαίωμα αφαιρέσεως από τη λίστα αναζητήσεως ή μεμονωμένα αφαιρέσεως από τα τηρούμενα αρχεία, χωρίς, όμως να αναγνωρίζουν ένα απόλυτο δικαίωμα διαγραφής. Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, *Τα νέα δικαιώματα για τους πολίτες βάσει του Γενικού Κανονισμού προστασίας δεδομένων: μια πρώτη αποτίμηση και συνταγματική αξιολόγηση*, ΕφημΔΔ 1/2017, σελ. 81-98.

¹⁶² Απόφαση 74/2018 ΑΠΔΠΧ διαθέσιμη σε https://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33%2C15453&_dad=portal&_schema=PORTAL&_piref33_15473_33_15453_15453.etos=-1&_piref33_15473_33_15453_15453.arithmosApofasis=&_piref33_15473_33_15453_15453.thematikiEnotita=6441&_piref33_15473_33_15453_15453.ananosi=%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%BD%CE%AD%CF%89%CF%83%CE%B7, (τελευταία πρόσβαση 10.9.2019).

της εκπαιδευτικού, στην Δημόσια ή ιδιωτική εκπαίδευση». Η απάντηση της Google Inc στο εν λόγω αίτημα, ήταν αρνητική, καθώς έκρινε ότι *«πρόκειται για την ιστοσελίδα του Εθνικού Τυπογραφείου και για πράξη που δημοσιεύεται νόμιμα από κυβερνητικό όργανο ή οργανισμό, με σκοπό να είναι διαθέσιμη στο κοινό, ότι είναι επιλογή της κυβέρνησης να καταστήσει αυτό το υλικό στη διάθεση του κοινού και των μηχανών αναζήτησης σε συνεχή βάση, και ότι κατ' επέκταση η διάθεση αυτών των πληροφοριών στα αποτελέσματα αναζήτησης δικαιολογείται από το δημόσιο συμφέρον».*

Η ΑΠΔΠΧ, εξέτασε το δικαιολογημένο ή μη της αρνητικής απάντησης της εταιρείας Google Inc, φορέα της μηχανής αναζήτησης της Google, αναζητώντας μια δίκαιη εξισορρόπηση μεταξύ θεμελιωδών δικαιωμάτων και συμφερόντων και εφαρμόζοντας τα προαναφερθέντα κοινά κριτήρια που έχουν διαμορφωθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Γνώμη του WP 225, 26.11.2014). Ειδικότερα εκκινώντας από την παραδοχή ότι η επίμαχη δημοσίευση στην ΕτΚ επιβάλλεται από το νόμο ως αναγκαίος τύπος για να αποκτήσει η πράξη νομική ισχύ έκρινε ότι πρόκειται, για νομίμως δημοσιευμένα δεδομένα στην ιστοσελίδα του Εθνικού Τυπογραφείου, στην οποία δημοσιεύονται, σύμφωνα και με την αρχή της διαφάνειας, αυτούσιες ή σε περίληψη, προκειμένου να αποκτήσουν νομική ισχύ κατά τα προβλεπόμενα στο νόμο, πράξεις δημόσιων αρχών, οι οποίες και είναι διαθέσιμες στο κοινό ηλεκτρονικά και χωρίς χρέωση, επ' αόριστον. Ως εκ τούτου πληρούται, και το κριτήριο της νομικής υποχρέωσης του εκδότη των δεδομένων να καθιστά τα δεδομένα διαθέσιμα στο κοινό. Η αναζήτηση δε των πράξεων στην ιστοσελίδα του Εθνικού Τυπογραφείου είναι σχετικά εύκολη με συνδυασμό κριτηρίων, όπως π.χ το έτος, το τεύχος ή με τη χρήση λέξεων – κλειδιών. Περαιτέρω, εξετάζοντας το κριτήριο του αν πρόκειται για δημόσιο πρόσωπο ή για πρόσωπο που διαδραματίζει, ορίζοντας *«ως δημόσια πρόσωπα τα πρόσωπα που κατέχουν δημόσια θέση ή/και χρησιμοποιούν δημόσιο χρήμα ή ακόμα και όλοι όσοι διαδραματίζουν ρόλο στη δημόσια ζωή, όπως στην πολιτική, στην οικονομία, στις τέχνες, στον κοινωνικό τομέα, στον αθλητισμό ή σε κάθε άλλο τομέα»* καταλήγει στο συμπέρασμα ότι εν προκειμένω η προσφεύγουσα δεν διαδραματίζει κάποιο ρόλο στη δημόσια ζωή του τόπου ούτε είναι δημόσιο πρόσωπο αφού δεν κατείχε δημόσια θέση, ούτε χρησιμοποιούσε δημόσιο χρήμα και δεν βρέθηκε σε κάποιο πολιτικό αξίωμα. Συνεπώς, δεν είχε ιδιότητες λόγω των οποίων, σύμφωνα με την απόφαση του ΔΕΕ Google Spain αλλά και τις αντίστοιχες κατευθυντήριες γραμμές της Ομάδας του άρθρου 29, δεν θα έπρεπε να χαίρει του ίδιου βαθμού προστασίας με τα δεδομένα των ιδιωτών.

Ακολούθως λαμβάνοντας υπόψη ότι τα προς εξέταση δεδομένα δεν αφορούν την επαγγελματική ζωή της προσφεύγουσας, δεδομένου ότι ο επίμαχος σύνδεσμος δεν περιέχει πληροφορίες σχετιζόμενες με επαγγελματική δραστηριότητα ή επαγγελματική συμπεριφορά της, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι αυτός έχει για τη προσφεύγουσα δυσανάλογες δυσμενείς επιπτώσεις και γενικότερο αρνητικό αντίκτυπο που επιτείνονται εξαιτίας της εύκολης πρόσβασης του κοινού στα

εν λόγω δεδομένα με μόνη την πληκτρολόγηση του ονοματεπωνύμου της. Ως εκ τούτου ο δημόσιος σκοπός της διαφάνειας τον οποίο εξυπηρετεί η δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του ανωτέρω προεδρικού διατάγματος, όπως και η διατήρηση της δημοσίευσης, μπορεί είναι νόμιμη, η δυνατότητα, όμως, πρόσβασης στις πληροφορίες που περιέχονται στο διάταγμα αυτό, μεταξύ των οποίων και ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα (ποινική καταδίκη), μέσω μηχανής αναζήτησης με μόνη την αναφορά του ονοματεπωνύμου, ακόμη και μετά την έκδοση, αντιγράφου λευκού ποινικού μητρώου γενικής χρήσης αποτελεί ισχυρότερη επέμβαση στην ιδιωτική ζωή από ότι η δημοσίευση των πληροφοριών στην αρχική ιστοσελίδα και θίγει υπέρμετρα το ατομικό δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων της προσφεύγουσας. Συνεπώς έκρινε ότι ο φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης της Google, ως υπεύθυνος επεξεργασίας, έπρεπε να ικανοποιήσει το αίτημα της προσφεύγουσας για κατάργηση του συγκεκριμένου συνδέσμου.

Συναφώς, στην υπ' αριθμ. 82/2016 απόφαση¹⁶³ η ΑΠΔΠΧ έκρινε ότι η αρνητική απάντηση που δόθηκε από την Google στο αίτημα προσφεύγοντος, φυσικού προσώπου με ιθύνουσα θέση στην Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία, περί κατάργησης συγκεκριμένων συνδέσμων, οι οποίοι εμφανίζονταν στα αποτελέσματα αναζήτησης με βάση το ονοματεπώνυμό του και οι οποίοι οδηγούν σε δημοσιεύματα που αναφέρονται σε σκάνδαλα, φαινόμενα διαφθοράς και διασπάθισης του δημοσίου χρήματος, υπήρξε νόμιμα αιτιολογημένη με βάση τα προαναφερθέντα νόμιμα κριτήρια αξιολόγησης. Ειδικότερα, η ΑΠΔΠΧ έλαβε υπόψη ότι ο προσφεύγων έπρεπε να νοηθεί ως δημόσιο πρόσωπο ή σε κάθε περίπτωση πρόσωπο με σημαντικό ρόλο στον δημόσιο βίο, οι εν λόγω πληροφορίες συνδέονται με την επαγγελματική του δραστηριότητα, δεν κρίθηκε αρμοδίως ότι είναι ανακριβείς ούτε χρονικά ξεπερασμένες σε σχέση με το χρόνο δημοσίευσής τους. Αντιθέτως, στην υπ' αριθμ. 83/2016 απόφαση¹⁶⁴ η Αρχή έκρινε ότι το αίτημα του προσφεύγοντα, φυσικού προσώπου ιατρού μαιευτήρα, προς τη Google για την κατάργηση συγκεκριμένου συνδέσμου ιστολογίου, ο οποίος εμφανίζεται στα αποτελέσματα αναζήτησης με βάση το ονοματεπώνυμο του προσφεύγοντος με αναφορά σε ποινική του καταδίκη (ποινή φυλάκισης 3 ετών με αναστολή χωρίς αφαίρεση διπλώματος, η οποία εξαφανίστηκε με απόφαση του Εφετείου) πρέπει να ικανοποιηθεί, λαμβάνοντας υπόψη μια σειρά κριτηρίων, και πιο συγκεκριμένα ότι ο προσφεύγων μολοντί μπορεί να θεωρηθεί λόγω του επαγγέλματός του πρόσωπο που έχει κάποιο ρόλο στη δημόσια ζωή, δεδομένου ότι αποτελεί μέλος ρυθμιζόμενου επαγγέλματος, εντούτοις δεν είναι δημόσιο πρόσωπο, της φύσης της επίμαχης πληροφορίας και του ευαίσθητου χαρακτήρα

¹⁶³ Διαθέσιμη περίληψη της απόφασης σε Φ. Παναγοπούλου – Κουτνατζή, *Η εξέλιξη του δικαιώματος στη λήθη (περί λήθης της λήθης)*, ΕφημΔΔ 6/2016, σελ. 714-728.

¹⁶⁴ Ομοίως.

της, καθώς επίσης και την αποδεδειγμένη ανακρίβειά της (δεδομένου ότι επαναφέρει μια απόφαση που δεν ισχύει στον νομικό κόσμο) αλλά και τη βλάβη του υποκειμένου¹⁶⁵.

Πολύ πρόσφατα η ΑΠΔΠΧ έκρινε για πρώτη φορά αίτημα διαγραφής έχοντας ως νομικές βάσεις τις διατάξεις του Κανονισμού¹⁶⁶¹⁶⁷. Στην εν λόγω υπόθεση ο προσφεύγων, φυσικό πρόσωπο, άσκησε προσφυγή ενώπιον της Αρχής, η οποία αφορά στην άρνηση της Google LLC (εφεξής, Google) να διαγράψει συνδέσμους, οι οποίοι εμφανίζονται στα αποτελέσματα αναζήτησης της σχετικής μηχανής αναζήτησής της, που γίνονται με βάση το ονοματεπώνυμό του και οι οποίοι αφορούσαν δημοσιεύσεις που είχαν ξεκινήσει από εφημερίδες και εν συνεχεία αναδημοσιεύθηκαν από διάφορα μέσα με αποτέλεσμα να εμφανίζονται σε αρκετές ιστοσελίδες. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της Google, η ίδια τότε μόνο έχει την υποχρέωση να απαλείψει συγκεκριμένο σύνδεσμο από τη λειτουργούσα υπ' αυτής μηχανή αναζήτησης, όταν ο εν λόγω σύνδεσμος αλιεύει ή παραπέμπει σε πληροφορία η οποία είτε κρίθηκε ανακριβής ή μη νόμιμη από αρμόδια δικαστική ή διοικητική αρχή είτε απεσύρθη από τον φορέα του ιστοτόπου όπου είχε αναρτηθεί. Για τους συνδέσμους δε που διαπιστώνεται ότι περιέχουν ακριβείς και νόμιμες πληροφορίες, και των οποίων εν προκειμένω ζητήθηκε η διαγραφή, η Google αναφέρει ότι οι επίμαχες πληροφορίες που αφορούν στον προσφεύγοντα και οι οποίες ανευρίσκονται με τη λειτουργούσα από τη Google μηχανή αναζήτησης δεν είναι διαγραπτές, αφού αφορούν στην επαγγελματική δραστηριότητά του, και ο προσφεύγων διαδραμάτισε και συνεχίζει να διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο στον δημόσιο βίο. Έτσι, οι πληροφορίες αυτές, εφόσον αφορούν στην επαγγελματική δραστηριότητα του προσφεύγοντος, συνεχίζουν να ενδιαφέρουν την κοινή γνώμη και δεν είναι διαγραπτές.

Η ΑΠΔΠΧ, όπως προαναφέρθηκε, εξέφερε την κρίση της επί της εν λόγω υπόθεσης έχοντας ως νομική βάση τις διατάξεις του Κανονισμού, με αναφορά στις αντίστοιχες διατάξεις της προϊσχύουσας Οδηγίας 95/46/EK, τις διαπιστώσεις της απόφασης Google Spain και τα προαναφερθέντα κοινά κριτήρια που έχουν διαμορφωθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο¹⁶⁸. Ειδικότερα

¹⁶⁵ Για σχολιασμό των υπ' αρ. 82, 83 και 84/2016 αποφάσεων της ΑΠΔΠΧ βλ. μεταξύ άλλων Π. Χριστόφορου, *Προστασία προσωπικών δεδομένων: θέματα επικαιρότητας*, ΕφημΔΔ 6/2016, σ. 687-691.

¹⁶⁶ Απόφαση 25/2019 ΑΠΔΠΧ διαθέσιμη σε https://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33%2C15453&_dad=portal&_schema=PORTAL&_piref33_15473_33_15453_15453.etos=-1&_piref33_15473_33_15453_15453.arithmosApofasis=&_piref33_15473_33_15453_15453.thematikiEnotita=6441&_piref33_15473_33_15453_15453.ananeosi=%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%BD%CE%AD%CF%89%CF%83%CE%B7, (τελευταία πρόσβαση 10.9.2019).

¹⁶⁷ Σημειώνεται πως ο ίδιος ο προσφεύγων στο υπόμνημα που κατέθεσε ενώπιον της ΑΠΔΠΧ, επικαλέστηκε ευθέως τη διάταξη του άρθρου 17 του Κανονισμού.

¹⁶⁸ Αξίζει να σημειωθεί η σκέψη της ΑΠΔΠΧ ως προς την αρμοδιότητά της να εξετάσει την εν λόγω υπόθεση με βάση το νέο κανονιστικό πλαίσιο «Μετά την ημερομηνία αυτή έναρξης της εφαρμογής του ΓΚΠΔ, η Google ενημέρωσε την Αρχή με το υπ' αριθμ. πρωτ. Γ/ΕΙΣ/10060/14-12-2018 έγγραφό της ότι, καίτοι η Google Ireland θα αποτελεί την κύρια εγκατάσταση του υπευθύνου επεξεργασίας στην ΕΕ, δεδομένου ότι ο ίδιος έχει εγκαταστάσεις σε περισσότερα από ένα κράτη μέλη, η διαδικασία εξέτασης καταγγελιών που αφορούν περιπτώσεις διαγραφής αποτελεσμάτων αναζήτησης - στο πλαίσιο εφαρμογής της απόφασης ΔΕΕ της C-131/12, όπως περιγράφεται στη συνέχεια - δεν διαφοροποιείται καθόλου σε σχέση με την προϋπάρχουσα κατάσταση, ήτοι εφόσον η καταγγελλόμενη επεξεργασία επηρεάζει ουσιωδώς υποκείμενα των δεδομένων σε ένα κράτος μέλος, τότε αρμόδια για την εξέταση της καταγγελίας είναι η οικεία εποπτική

δέχτηκε ότι στην προκειμένη περίπτωση ο προσφεύγων, καίτοι δεν είναι δημόσιο πρόσωπο, μπορεί να θεωρηθεί, λόγω της επαγγελματικής του δραστηριότητας, ότι πρόκειται για πρόσωπο που έχει κάποιο ρόλο στη δημόσια ζωή, δεδομένου ότι και με βάση τη Γνώμη της WP 225 της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29, το κριτήριο της διαδραμάτισης κάποιου ρόλου στη δημόσια ζωή είναι ευρύτερο από αυτό του «δημόσιου προσώπου», σε αυτή δε την κατηγορία συνήθως υπάγονται και επιχειρηματίες, υπό την έννοια ότι υπάρχει ενδιαφέρον για το κοινό στο να αναζητήσει πληροφορίες σχετικά με τις δραστηριότητές τους. Εν συνεχεία η ΑΠΔΠΧ προβαίνει σε ένα σαφή διαχωρισμό μεταξύ των επίμαχων πληροφοριών σε ανακριβείς (όπως η ανακρίβειά τους προκύπτει από σχετικές δικαστικές αποφάσεις), οι οποίες δημιουργούν ανακριβή και παραπλανητική εντύπωση για τον προσφεύγοντα, και σε μη ανακριβείς. Ως προς τις ανακριβείς πληροφορίες η ΑΠΔΠΧ, συνεκτιμώντας το γεγονός πως η εμφάνιση ιστοσελίδων με αυτές τις πληροφορίες, κατόπιν αναζήτησης στη μηχανή αναζήτησης Google με βάση το ονοματεπώνυμο του προσφεύγοντος, διευκολύνει αισθητά την πρόσβαση στις εν λόγω ανακριβείς πληροφορίες και διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διάδοση των πληροφοριών αυτών, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι αυτές αποτελούν σοβαρή επέμβαση στο δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής του προσφεύγοντος. Αντιθέτως για τις λοιπές πληροφορίες που εμπεριέχονται στους λοιπούς ιστότοπους των οποίων δεν έχει αποδειχτεί η ανακρίβεια η ΑΠΔΠΧ λαμβάνει υπόψη τον ρόλο του προσφεύγοντος στη δημόσια ζωή, το γεγονός ότι οι εν λόγω πληροφορίες αφορούν αποκλειστικά την επαγγελματική του δραστηριότητα, καθώς επίσης και το γεγονός ότι υπήρξε ενεργός επαγγελματικά μέχρι πριν μερικά χρόνια, και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι εν λόγω πληροφορίες δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως μη επίκαιρες, χωρίς ενδιαφέρον για την κοινή γνώμη¹⁶⁹.

4. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

Το δικαίωμα στη λήθη δεν είναι απεριορίστο¹⁷⁰. Σύμφωνα με τη διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 17 του Κανονισμού, το δικαίωμα στη λήθη δεν εφαρμόζεται στον βαθμό που η επεξεργασία είναι

Αρχή. Εξάλλου, ήδη η Αρχή, για την εξέταση της εν λόγω υπόθεσης, είχε εκκινήσει τις κατάλληλες διαδικασίες που προβλέπονται στα πλαίσια του μηχανισμού συνεργασίας του ΓΚΠΔ προκειμένου να προχωρήσει η εξέταση αυτή, ενημερώνοντας σχετικά την εποπτική Αρχή της Ιρλανδίας, λαμβάνοντας από εν λόγω Αρχή απάντηση ότι η ελληνική Αρχή είναι αρμόδια, σύμφωνα με το άρ. 56 παρ. 2 του ΓΚΠΔ, να εξετάσει την εν λόγω υπόθεση».

¹⁶⁹ Αξίζει να σημειωθεί πως η ΑΠΔΠΧ αξιοποιώντας τις νομικές δυνατότητες που τις παρέχει ο Κανονισμός, στο διατακτικό της εν λόγω απόφασης δίνει εντολή, κατ' εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 58 παρ. 2 γ' του Κανονισμού, στην εταιρεία Google LLC, ως υπεύθυνο επεξεργασίας, να προβεί άμεσα σε κατάργηση των συνδέσμων των οποίων ζητήθηκε η διαγραφή και απευθύνει με βάση το άρ. 58 παρ. 2 β' του Κανονισμού επίπληξη στην ως άνω εταιρεία για την παραβίαση διατάξεων του άρ. 12 του Κανονισμού, αναφορικά με την παράλειψη ενημέρωσης του αιτούντος επί των αιτημάτων του.

¹⁷⁰ Όπως επισημαίνεται στην σκέψη 4 του Προοιμίου του Κανονισμού «Το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι απόλυτο δικαίωμα· πρέπει να εκτιμάται σε σχέση με τη λειτουργία του στην κοινωνία και να σταθμίζεται με άλλα θεμελιώδη δικαιώματα, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας. Ο παρών κανονισμός σέβεται όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις ελευθερίες και αρχές που αναγνωρίζονται στον Χάρτη όπως

απαραίτητη για την άσκηση του δικαιώματος ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος στην ενημέρωση¹⁷¹, για την τήρηση νομικής υποχρέωσης που επιβάλλει την επεξεργασία βάσει του δικαίου της Ένωσης ή του δικαίου κράτους μέλους στο οποίο υπάγεται ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή για την εκπλήρωση καθήκοντος που εκτελείται προς το δημόσιο συμφέρον ή κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας που έχει ανατεθεί στον υπεύθυνο της επεξεργασίας, για λόγους δημόσιου συμφέροντος στον τομέα της δημόσιας υγείας¹⁷², για σκοπούς αρχειοθέτησης προς το δημόσιο συμφέρον, για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή για στατιστικούς σκοπούς¹⁷³ σύμφωνα με το άρθρο 89 παράγραφος 1, εφόσον το δικαίωμα που αναφέρεται στη λήθη είναι πιθανόν να καταστήσει αδύνατη ή να εμποδίσει σε μεγάλο βαθμό την επίτευξη σκοπών της εν λόγω επεξεργασίας, ή τέλος για τη θεμελίωση, άσκηση ή υποστήριξη νομικών αξιώσεων. Δεν

κατοχυρώνονται στις Συνθήκες, ιδίως τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, της κατοικίας και των επικοινωνιών, την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, την ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης, την επιχειρηματική ελευθερία, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου και την πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία».

¹⁷¹ Βλ. και άρθρο 85 του Κανονισμού σύμφωνα με το οποίο «1. Τα κράτη μέλη διά νόμου συμβιβάζουν το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δυνάμει του παρόντος κανονισμού με το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και πληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένης της επεξεργασίας για δημοσιογραφικούς σκοπούς και για σκοπούς πανεπιστημιακής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής έκφρασης. 2. Για την επεξεργασία που διενεργείται για δημοσιογραφικούς σκοπούς ή για σκοπούς ακαδημαϊκής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής έκφρασης, τα κράτη μέλη προβλέπουν εξαιρέσεις ή παρεκκλίσεις από το κεφάλαιο II (αρχές), το κεφάλαιο III (δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων), το κεφάλαιο IV (υπεύθυνος επεξεργασίας και εκτελών την επεξεργασία), το κεφάλαιο V (διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς), το κεφάλαιο VI (ανεξάρτητες εποπτικές αρχές), το κεφάλαιο VII (συνεργασία και συνεκτικότητα) και το κεφάλαιο IX (ειδικές περιπτώσεις επεξεργασίας δεδομένων), εφόσον αυτές είναι αναγκαίες για να συμβιβαστεί το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με την ελευθερία της έκφρασης και πληροφόρησης. 3. Κάθε κράτος μέλος κοινοποιεί στην Επιτροπή τις διατάξεις που θεσπίζει στο δίκαιό του δυνάμει της παραγράφου 2 και, χωρίς καθυστέρηση, κάθε επακόλουθο τροποποιητικό νόμο ή τροποποίησή τους.»

¹⁷² Βλ. άρθρο 9 παρ. 2 στοιχ. η και θ και παρ. 3 του Κανονισμού σύμφωνα με τα οποία «η) η επεξεργασία είναι απαραίτητη για σκοπούς προληπτικής ή επαγγελματικής ιατρικής, εκτίμησης της ικανότητας προς εργασία του εργαζομένου, ιατρικής διάγνωσης, παροχής υγειονομικής ή κοινωνικής περίθαλψης ή θεραπείας ή διαχείρισης υγειονομικών και κοινωνικών συστημάτων και υπηρεσιών βάσει του ενωσιακού δικαίου ή του δικαίου κράτους μέλους ή δυνάμει σύμβασης με επαγγελματία του τομέα της υγείας και με την επιφύλαξη των προϋποθέσεων και των εγγυήσεων που αναφέρονται στην παράγραφο 3, θ) η επεξεργασία είναι απαραίτητη για λόγους δημόσιου συμφέροντος στον τομέα της δημόσιας υγείας, όπως η προστασία έναντι σοβαρών διασυνωριακών απειλών κατά της υγείας ή η διασφάλιση υψηλών προτύπων ποιότητας και ασφάλειας της υγειονομικής περίθαλψης και των φαρμάκων ή των ιατροτεχνολογικών προϊόντων, βάσει του δικαίου της Ένωσης ή του δικαίου κράτους μέλους, το οποίο προβλέπει κατάλληλα και συγκεκριμένα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών του υποκειμένου των δεδομένων, ειδικότερα δε του επαγγελματικού απορρήτου....3. 3. Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που αναφέρονται στην παράγραφο 1 μπορεί να τύχουν επεξεργασίας για τους σκοπούς που προβλέπονται στην παράγραφο 2 στοιχείο η), όταν τα δεδομένα αυτά υποβάλλονται σε επεξεργασία από ή υπό την ευθύνη επαγγελματία που υπόκειται στην υποχρέωση τήρησης του επαγγελματικού απορρήτου βάσει του δικαίου της Ένωσης ή κράτους μέλους ή βάσει κανόνων που θεσπίζονται από αρμόδιους εθνικούς φορείς ή από άλλο πρόσωπο το οποίο υπέχει επίσης υποχρέωση τήρησης του απορρήτου βάσει του δικαίου της Ένωσης ή κράτους μέλους ή βάσει κανόνων που θεσπίζονται από αρμόδιους εθνικούς φορείς.»

¹⁷³ Βλ. άρθρο 89 παρ. 1 του Κανονισμού σύμφωνα με το οποίο «επεξεργασία για σκοπούς αρχειοθέτησης για το δημόσιο συμφέρον ή για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή για στατιστικούς σκοπούς υπόκειται σε κατάλληλες εγγυήσεις, σύμφωνα με τον παρόντα κανονισμό, ως προς τα δικαιώματα και τις ελευθερίες του υποκειμένου των δεδομένων, σύμφωνα με τον παρόντα κανονισμό. Οι εν λόγω εγγυήσεις διασφαλίζουν ότι έχουν θεσπιστεί τα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα, ιδίως για να διασφαλίζουν την τήρηση της αρχής της ελαχιστοποίησης των δεδομένων. Τα εν λόγω μέτρα μπορούν να περιλαμβάνουν τη χρήση ψευδωνύμων, εφόσον οι εν λόγω σκοποί μπορούν να εκπληρωθούν κατ' αυτόν τον τρόπο. Εφόσον οι εν λόγω σκοποί μπορούν να εκπληρωθούν από περαιτέρω επεξεργασία η οποία δεν επιτρέπει ή δεν επιτρέπει πλέον την ταυτοποίηση των υποκειμένων των δεδομένων, οι εν λόγω σκοποί εκπληρώνονται κατ' αυτόν τον τρόπο.»

πρόκειται επομένως για ένα «τυραννικό» δικαίωμα¹⁷⁴ καθώς ο Κανονισμός ακολουθώντας τη συνταγματική επιταγή της τυπικής ισοδυναμίας των συνταγματικών διατάξεων διευκρινίζει την ελλείψη ιεραρχίας στα ατομικά δικαιώματα υπογραμμίζοντας, ότι σε περίπτωση συγκρούσεως θα λαμβάνει χώρα στάθμιση με βάση της αρχής της αναλογικότητας¹⁷⁵.

Ούτε υπό τη νομική ισχύ της Οδηγίας 95/46/ ΕΚ¹⁷⁶, το δικαίωμα στη λήθη είναι απεριόριστο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην απόφαση ΔΕΕ Google Spain πρέπει να αναζητείται η δίκαιη εξισορρόπηση ιδίως μεταξύ του συμφέροντος των δυνητικά ενδιαφερομένων χρηστών στην πληροφορία και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του υποκειμένου των δεδομένων για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής και για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα¹⁷⁷. Όπως επισημαίνει μάλιστα το Δικαστήριο «Μολονότι, ασφαλώς, τα προστατευόμενα με τα άρθρα αυτά δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων υπερέχουν, κατά κανόνα, του προαναφερθέντος συμφέροντος των χρηστών του διαδικτύου, εντούτοις η εξισορρόπηση αυτή μπορεί, σε ειδικές περιπτώσεις, να εξαρτάται από τη φύση της επίμαχης πληροφορίας και από τον ευαίσθητο χαρακτήρα της για την ιδιωτική ζωή του υποκειμένου των δεδομένων καθώς και από το συμφέρον του κοινού να διαθέτει την πληροφορία αυτή, συμφέρον το οποίο μπορεί να διαφοροποιείται αναλόγως, μεταξύ άλλων, του ρόλου που διαδραματίζει το εν λόγω υποκείμενο στον δημόσιο βίο»¹⁷⁸.

Το όριο λοιπόν του δικαιώματος στη λήθη αναζητείται στην ελευθερία του πληροφορείν και πληροφορείσθαι και εν γένει στην ελευθερία εκφράσεως, κατόπιν συνεκτίμησης των περιστάσεων της εκάστοτε περίπτωσης, υπό την έννοια ότι η διαγραφή δεν πρέπει να λαμβάνει χώρα για γεγονότα που προκαλούν το εύλογο ενδιαφέρον ενημερώσεως του κοινού και συμβάλλουν στη διατήρηση της ιστορικής αλήθειας¹⁷⁹. Σε ορισμένες περιπτώσεις, κάποια αντικειμενικά γεγονότα της ζωής του προσώπου συνιστούν μέρος γεγονότος για το οποίο υπάρχει ανάγκη πληροφόρησης του κοινού ο τρόπος δε εμπλοκής του προσώπου με το γεγονός της επικαιρότητας δεν χρειάζεται να λαμβάνει τον χαρακτήρα της αναγκαιότητας, υπό την έννοια ότι το πρόσωπο συμμετέχει κατά ένα ενεργητικό ή πρωταγωνιστικό τρόπο στο γεγονός¹⁸⁰. Ειδικά για τα δημόσια πρόσωπα, η προστασία της ιδιωτικότητας τους και τα όρια της της δημοσιοποίησης προσωπικών τους δεδομένων, που αφορούν την ιδιωτική και οικογενειακή τους ζωή αποτελεί ζήτημα προς επίλυση

¹⁷⁴ Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, *Τα νέα δικαιώματα για τους πολίτες βάσει του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων: μια πρώτη αποτίμηση και συνταγματική αξιολόγηση*, σε: ΕφημΔΔ 1/2017, σελ. 81-98.

¹⁷⁵ Ομοίως.

¹⁷⁶ Ήδη από τον τίτλο της η Οδηγία «Οδηγία 95/46 του ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 24^{ης} Οκτωβρίου 1995 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών» αντιμετωπίζει ισοδύναμα την προστασία προσωπικών δεδομένων και την ελεύθερη διακίνηση αυτών.

¹⁷⁷ Σκέψη 81 της απόφασης.

¹⁷⁸ Ομοίως.

¹⁷⁹ Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, *ό.π.*

¹⁸⁰ Τ.-Ε. Συνοδινού, *Η εικόνα στο δίκαιο*, εκδ. Σάκουλα, 2007, σ. 246-251.

το οποίο όμως δεν επιδέχεται μονοσήμαντες απαντήσεις ή ομοιόμορφες λύσεις και ως εκ τούτου τόσο η ελληνική και συγκριτική νομολογία προβαίνουν σε μια ad hoc αντιμετώπιση και αξιολόγηση των διαθέσιμων στοιχείων στο πλαίσιο κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης¹⁸¹. Τα κριτήρια λοιπόν που λαμβάνουν υπόψη τους τα δικαστήρια και οι διοικητικές αρχές είναι η φύση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, οι ιδιαίτερες περιστάσεις του υποκειμένου των δεδομένων και ο ρόλος του στη δημόσια ζωή καθώς και το πλαίσιο και οι ιδιαίτερες συνθήκες της δημοσίευσης.

Όπως επισημαίνεται στη θεωρία η έλλειψη μιας σαφούς ανάλυσης αναλογικότητας στο δικαίωμα της λήθης στην απόφαση Google Spain καθιστά εξαιρετικά προβληματική την απόφαση του Δικαστηρίου¹⁸². Η δίκαιη ισορροπία μεταξύ των αντιτιθέμενων εννόμων συμφερόντων τέθηκε από το Δικαστήριο σε επίπεδο θεμελιωδών δικαιωμάτων και το βάρος μιας τέτοιας κρίσης μετατέθηκε στους φορείς εκμετάλλευσης των μηχανών αναζήτησης. Έτσι το Δικαστήριο δεν παρείχε ποτέ μια δίκαιη ισορροπία επί τη βάση της αρχής της αναλογικότητας η οποία θα παρείχε κάποιες κατευθύνσεις και διευκρινίσεις στις μηχανές αναζήτησης σχετικά με τον τρόπο εκπλήρωσης των καθηκόντων τους¹⁸³, δυσκολεύοντας ακόμη περισσότερο την αποτελεσματική εφαρμογή του δικαιώματος στην πράξη¹⁸⁴.

Το ΔΕΕ με πρόσφατη απόφασή του αποφάνθηκε εκ νέου επί του δικαιώματος της λήθης και των περιορισμών που μπορούν να επιβληθούν κατά την άσκησή του¹⁸⁵. Η υπόθεση αφορούσε την άρνηση του εμπορικού επιμελητηρίου του Lecce να διαγράψει ορισμένα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα αφορώντα διαχειριστή εταιρείας από το μητρώο εταιριών. Πιο συγκεκριμένα ο διαχειριστής (φυσικό πρόσωπο) μιας ιταλικής κατασκευαστικής εταιρείας, στην οποία είχε ανατεθεί έργο ανεγέρσεως τουριστικού συγκροτήματος στράφηκε δικαστικώς κατά του ως άνω επιμελητηρίου, ισχυριζόμενος ότι τα ακίνητα του εν λόγω συγκροτήματος δεν εύρισκαν αγοραστές επειδή προέκυπτε από το μητρώο εταιριών ότι ο ίδιος ήταν ο μοναδικός διαχειριστής και ο εκκαθαριστής της μιας προηγούμενης εταιρίας, που είχε κηρυχθεί σε πτώχευση το έτος 1992 και είχε διαγραφεί από το μητρώο εταιριών, κατόπιν σχετικής διαδικασίας εκκαθαρίσεως το 2005. Ο προσφεύγων ζήτησε, αφενός, να διαταχθεί το ως άνω επιμελητήριο να διαγράψει, να ανωνυμοποιήσει ή να μην επιτρέπει την πρόσβαση όσον αφορά δεδομένα που τον συνδέουν με την πτώχευση της εν λόγω εταιρείας και, αφετέρου, να υποχρεωθεί το εν λόγω επιμελητήριο να

¹⁸¹ Χ. Ακριβοπούλου, *Ο δικαστής ως δημόσιο πρόσωπο μεταξύ δημοσίου ελέγχου και προστασίας των προσωπικών του δεδομένων Με αφορμή την απόφαση ΑΠΔΠΧ 41/2017*, ΔΙΜΕΕ 1/2017, σελ. 54 επ.

¹⁸² Μ. Τζανου, *ό.π.*

¹⁸³ Ομοίως.

¹⁸⁴ Για την ανάγκη σεβασμού της αρχής της αναλογικότητας στο πλαίσιο της επέμβασης επί των δικαιωμάτων που προστατεύονται στα άρθρα 7 και 8 του ΧΘΔΕΕ βλ. Α. Κοσκινά-Σαριδάκη, *Προστασία των προσωπικών δεδομένων και δικαίωμα στη λήθη. Όρια στην ψηφιακή επιτήρηση των πολιτών*, σε ΔτΑ 66/2015, σ. 855-878.

¹⁸⁵ ΔΕΕ υπόθεση C-398/15, Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura di Lecce κατά Salvatori Manni, απόφαση της 9^{ης} Μαρτίου 2017.

αποκαταστήσει τη ζημία που υπέστη λόγω της προσβολής της υπολήψεώς του. Το Δικαστήριο ωστόσο απέρριψε το αίτημα του προσφεύγοντος κρίνοντας ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτό που προέχει είναι η ανάγκη διασφάλισης της δημοσιότητας αναφορικά με τις σχέσεις των εταιρειών και των τρίτων (δεδομένου ότι καθόσον η μόνη εγγύηση που αυτές παρέχουν έναντι των τρίτων είναι η εταιρική τους περιουσία) καθώς και η προστασία της ασφάλειας δικαίου έναντι της αξίωσης για διαγραφή των δεδομένων από το μητρώο εταιρειών.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι πρέπει να δοθεί βάρος στον σκοπό της καταχωρίσεως των δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα έκρινε ότι η οδηγία αποβλέπει σε δημοσιότητα ως εκ τούτου, οι τρίτοι πρέπει να μπορούν να ενημερώνονται για τις ουσιώδεις καταστατικές πράξεις της οικείας εταιρίας και σχετικά με αυτήν στοιχεία, όπως είναι ιδίως τα στοιχεία ταυτότητας των προσώπων που έχουν την εξουσία να τη δεσμεύουν¹⁸⁶. Συνεπώς, στην επίμαχη υπόθεση το Δικαστήριο περιόρισε το δικαίωμα της λήθης και δέχθηκε ότι δεν θεμελιώνεται το αίτημα διαγραφής των άνω δεδομένων, καθώς, υπερέχει η ανάγκη προστασίας των συμφερόντων των τρίτων και η προστασία της ασφάλειας δικαίου¹⁸⁷.

ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- P. Jougleux, Ευρωπαϊκό Δίκαιο του Διαδικτύου, εκδ. Σάκκουλα, 2016.
- Χ. Ακριβοπούλου, Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή. Από τη γένεση στην σύγχρονη διαμόρφωση και προστασία του, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2012.

¹⁸⁶ Σκέψεις 48 και 49 της απόφασης.

¹⁸⁷ Ωστόσο το Δικαστήριο επισημαίνει ότι όταν έχει παρέλθει ένα αρκούντως μακρύ χρονικό διάστημα από τη λύση της εταιρίας, δεν μπορεί να αποκλείεται το ενδεχόμενο να υπάρξουν ιδιαίτερες καταστάσεις στις οποίες επιτακτικοί και θεμιτοί λόγοι συνδεόμενοι με τη συγκεκριμένη περίπτωση του ενδιαφερομένου να δικαιολογούν όλως εξαιρετικώς να περιορίζεται η πρόσβαση στα καταχωρισμένα στο μητρώο δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που τον αφορούν εκ μέρους τρίτων οι οποίοι έχουν ειδικό συμφέρον να λάβουν γνώση των δεδομένων αυτών. Ωστόσο προκειμένου να εξετασθούν αιτήματα με το εν λόγω περιεχόμενο πρέπει η δυνατότητα αυτή να προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο, για να καταστεί δυνατό να εξεταστούν από τον εθνικό δικαστή. Βλ. σκέψεις 60 και 61 της απόφασης.

- Αλαφραγκής, Σύγκρουση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας, εκδ. Σάκκουλα, 2011.
- Σ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, εκδ. ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2017.
- Σ. Βλαχόπουλος, Διαφάνεια της κρατικής δράσης και προστασία προσωπικών δεδομένων – Τα όρια μεταξύ αποκάλυψης και απόκρυψης στην εκτελεστική εξουσία, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2007.
- Σ. Γεωργίου, Τα συνταγματικά θεμέλια του δημόσιου χώρου, εκδ. Σάκκουλα, 2017.
- Ι. Ιγγλεζάκης, Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του, εκδ. Σάκκουλα, 2014.
- Α. Κοσκινά-Σαριδάκη, Προστασία των προσωπικών δεδομένων και δικαίωμα στη λήθη. Όρια στην ψηφιακή επιτήρηση των πολιτών, ΔτΑ 66/2015.
- Π. Μαντζούφας, Συνταγματική προστασία των δικαιωμάτων στην κοινωνία της διακινδύνευσης, Υγεία – Ιδιωτικότητα – Περιβάλλον, εκδ. Σάκκουλα, 2006.
- Λ. Μήτρου, Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας, εκδ. Σάκκουλα, 2012.
- Λ. Μήτρου, «Το δικαίωμα στη λήθη» στον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων: μια απόπειρα οριοθέτησης, σε: Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Προστασία των Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, εκδ. Σάκκουλα, 2018.
- Λ. Μήτρου, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, εκδ. Σάκκουλα, 2017.
- Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Ο Γενικός Κανονισμός για την προστασία των Δεδομένων 679/2016/ΕΕ, εκδ. Σάκκουλα, 2017.
- Θ. Παπαχρίστου, Αναζητώντας τη *legem informaticam*, Θ. Παπαχρίστου/ Τ. Βιτάλης/ Λ. Μήτρου/ Α. Τάκης, Το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας, εκδ. Σάκκουλα, 2006, σελ. 9-17.
- Λ.Α. Σισιλιάνος, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2η εκδ. 2017.
- Τ.-Ε. Συνοδινού, Η εικόνα στο δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα, 2007.
- Β. Σωτηρόπουλος, Υπεύθυνος Προστασίας Δεδομένων, εκδ. Σάκκουλα, 2017.
- Β. Σωτηρόπουλος, Η συνταγματική προστασία των προσωπικών δεδομένων, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006.
- Β. Τζώρτζη, Η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο πλαίσιο σύγκρουσης ασφάλειας και ελευθερίας στον ΧΕΑΔ, σε: Κέντρο Διεθνούς και

Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Προστασία των Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, εκδ. Σάκκουλα, 2018.

- Β. Χρήστου, Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων, εκδ. Σάκκουλα, 2017.
- Κ. Χρυσόγονος – Σ. Βλαχόπουλος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη 4η Αναθεωρημένη έκδοση 2017.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Amanda Cheng, *Forget About the Right to be Forgotten: How About a Right to be Different?*, διαθέσιμο σε https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3361446.
- S. Moore, *The right to be forgotten is the right to have an imperfect past*, διαθέσιμο σε <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/aug/07/right-to-be-forgotten-data-protection-bill-ownership-identity-facebook-google>.
- N. Xanthoulis, *Conceptualising a Right to Oblivion in the Digital World*, διαθέσιμο στο https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2064503.
- M. Tzanou, *The Unexpected Consequences of the EU Right to Be Forgotten: Internet Search Engines As Fundamental Rights Adjudicators*, διαθέσιμο σε https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3277348.
- Ε. Αθανασόπουλος, Η γονική μέριμνα ως «λειτουργικό» δικαίωμα και θεσμός του Οικογενειακού Δικαίου και η προστασία της «παιδικής ηλικίας» υπό την Συντ. 21 § 1 – Αντισυνταγματικότητα του άρθ. 8 ΓενΚαν περί της συγκαταθέσεως των ανηλίκων σε σχέση με τις υπηρεσίες..., ΕλλΔνη 2/2019.
- Χ. Ακριβοπούλου, Ο δικαστής ως δημόσιο πρόσωπο μεταξύ δημοσίου ελέγχου και προστασίας των προσωπικών του δεδομένων Με αφορμή την απόφαση ΑΠΔΠΧ 41/2017, ΔΙΜΕΕ 1/2017.
- Ε. Αλεξανδροπούλου – Αιγυπτιάδου, Κοινωνία της πληροφορίας και νομική προστασία των προσωπικών δεδομένων της οικογένειας και των μελών της, ΕλλΔνη 3/2008, σελ. 691-699.

- Α. Βαρβέρης, Τεχνικά και οργανωτικά θέματα – η «υποχρεωτική» τοποθέτηση Υπευθύνου Προστασίας Δεδομένων, ΕφημΔΔ 2/2017.
- Σ. Βλαχόπουλος, Σχόλιο σε ΔΕΕ της 13.5.2014, C-131/12, Google Spain SL, Google Inc. Agencia Espanola de Proteccion de Datos (AEPD), Mario Costeja Gonzalez, ΔιΔικ 3/2014.
- Γ. Δελλής, Για μια αποτελεσματική δημόσια προστασία των προσωπικών δεδομένων: «ο θαυμαστός καινούργιος κόσμος» του Κανονισμού (ΕΕ) 679/2016 σε ΕφημΔΔ 1/2017.
- Κ. Δελούκα – Ιγγλέση, Η Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο: Η περίπτωση της στοχευμένης διαφήμισης στους ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης, σε Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Παναγιώτη Ι. Κανελλόπουλο, εκδ. Σάκκουλα, 2015
- Ι. Ιγγλεζάκης, Το δικαίωμα στη λήθη: Ένα νέο ψηφιακό δικαίωμα για τον Κυβερνοχώρο, διαθέσιμο σε https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/ioannis_igglezakis/dikaioma-sti-lithi-ena-neo-psifiako-dikaioma-gia-ton-kyvernohoros.
- Ι. Ιγγλεζάκης, Ζητήματα εναρμόνισης της νομοθεσίας για την προστασία προσωπικών δεδομένων στην ΕΕ, ΔΙΜΕΕ 4/2012.
- Ι. Ιγγλεζάκης, Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι μηχανές αναζήτησης στο Διαδίκτυο, σε: ΔτΑ 66/2015, σ. 827-839.
- Α. Καΐσης, Προσέγγιση του σημασιολογικού πεδίου μερικών πτυχών του νομικού πολιτισμού, σε: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τιμητικός Τόμος για την Καθηγήτρια Έφη Κουνουγέρη Μανωλεδάκη, εκδ. Σάκκουλα, 2016, σ. 651-684.
- Αλ. Κατσανός, Συγκριτική αποτίμηση του νέου κανονιστικού πλαισίου για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, Ευρωπαϊκό Δίκαιο 1/2019.
- Π. Κίτσος, Π. Παππά, Οι νέες προκλήσεις της ψηφιακής αγοράς. Ο Γενικός Κανονισμός 206/679/ΕΕ περί προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα intra portas, σε ΕφημΔΔ 2/2018.
- Π. Μαντζούφας, Νομικά ζητήματα από την χρήση του διαδικτύου - Η ελευθερία έκφρασης στα ιστολόγια, σε: Συλλογικό Έργο, Τιμητικός Τόμος Νικολάου Θ. Νίκα, 2018, σ. 1201-1230.
- Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Τα νέα δικαιώματα για τους πολίτες βάσει του Γενικού Κανονισμού προστασίας δεδομένων: μια πρώτη αποτίμηση και συνταγματική αξιολόγηση, ΕφημΔΔ 1/2017.
- Φ. Παναγοπούλου – Κουτνατζή, Η εξέλιξη του δικαιώματος στη λήθη (περί λήθης της λήθης;), ΕφημΔΔ 6/2016, σελ. 714-728.

- Φ. Παναγοπούλου – Κουτνατζή, Το δικαίωμα στη λήθη στην εποχή της αβάσταχτης μνήμης. Σκέψεις αναφορικά με την πρόταση Κανονισμού προστασίας δεδομένων, ΕφημΔΔ 2/2012.
- Πρεβεδούρου, Η προδικαστική παραπομπή και ο διάλογος των δικαστών, με αφορμή το «δικαίωμα στη λήθη» (αποφάσεις ΔΕΕ, Google Spain, CE, ass., 24.2. 2017, Mme Churin e. a. και CE 19.7.2017, Google Inc.), διαθέσιμο σε <https://www.prevedourou.gr>.
- Π. Χριστόφορου, Προστασία προσωπικών δεδομένων: θέματα επικαιρότητας, ΕφημΔΔ 6/2016.
- Δικαίωμα στη λήθη: Οι βρετανικές αρχές ζητούν από τη Google την απομάκρυνση των άρθρων που αναφέρονται σε αιτήματα αφαίρεσης, διαθέσιμο σε www.lawspot.gr.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΔΕΕ

1. C-131/12, *Google Spain SL, Google Spain Inc. κατά Agencia Espanola de Proteccion de Datos*, απόφαση Μείζονος Συνθέσεως της 13^{ης} Μαΐου 2014.
2. C-398/15, *Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura di Lece κατά Salvatori Manni*, απόφαση της 9^{ης} Μαρτίου 2017.
3. C-210/16, *Unabhängiges Landeszentrum für Datenschutz Schleswig-Holstein κατά Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein GmbH*, απόφαση Μείζονος Συνθέσεως της 5^{ης} Ιουνίου 2018.
4. C-507/17, *Google LLC, διάδοχος της Google Inc., κατά Commission nationale de l'informatique et des libertés (CNIL)*, απόφαση Μείζονος Συνθέσεως της 24ης Σεπτεμβρίου 2019.

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΕΔΔΑ

1. *Leander vs Sweden*, απόφαση της 26.3.1987.
2. *Rotaru vs Romania*, απόφαση της 4.5.2000.
3. *S. and Marper vs UK*, απόφαση της 4.12.2008.

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΑΠΔΠΧ

1. 82/2016.
2. 83/2016.
3. 84/2016.

4. 74/2018.
5. 25/2019.